תנ״ך · אחרונים · מצודת דוד · נביאים

מצודת דוד על מלכים א

רבי דוד אלטשולר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מצודת דוד על מלכים א

רבי דוד אלטשולר

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מצודת-דוד-על-מלכים-א/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 14
פסוק א 14
פסוק ב 14
פסוק ג 14
פסוק ד 14
פסוק ה 14
פסוק ו 14
פסוק ז 14
פסוק ח 15
פסוק ט 15
פסוק יא 15
פסוק יב 15
פסוק יד 15
פסוק טו 15
פסוק טז 15
פסוק יח 15
פסוק יט 15
פסוק כ 16
פסוק כא 16
פסוק כב 16
פסוק כג 16
פסוק כד 16
פסוק כה 16
פסוק כו 16
פסוק כז 16
פסוק כח 16
פסוק ל 16
פסוק לא 16
פסוק לג 17
פסוק לד 17
פסוק לה 17
פסוק לו 17
פסוק לט 17
פסוק מ 17
פסוק מא 17
פסוק מב 17
פסוק מג 17
פסוק מז 17
פסוק מח 17
פסוק נ 17
פסוק נא 18
פסוק נב 18
פסוק נג 18
פרק ב 18
פסוק ב 18
פסוק ג 18
פסוק ד 19
פסוק ה 19
פסוק ו 19
פסוק ז 19
פסוק ח 19
פסוק ט 20
פסוק י 20
פסוק יא 20
פסוק יב 20
פסוק יג 20
פסוק טו 20
פסוק טז 20
פסוק יח 20
פסוק יט 20
פסוק כב 21
פסוק כג 21

פסוק כד 21
פסוק כה 21
פסוק כו 21
פסוק כז 21
פסוק כח 22
פסוק ל 22
פסוק לא 22
פסוק לב 22
פסוק לג 23
פסוק לד 23
פסוק לה 23
פסוק לו 23
פסוק לז 23
פסוק לח 23
פסוק מ 23
פסוק מב 23
פסוק מג 24
פסוק מד 24
פסוק מה 24
פסוק מו 24
פרק ג 24
פסוק א 24
פסוק ב 24
פסוק ג 24
פסוק ד 25
פסוק ו 25
פסוק ז 25
פסוק ח 25
פסוק ט 25
פסוק יא 25
פסוק יג 25
פסוק טו 25
פסוק יז 25
פסוק יח 25
פסוק יט 26
פסוק כ 26
פסוק כב 26
פסוק כג 26
פסוק כה 26
פסוק כו 26
פסוק כז 26
פסוק כח 26
פרק ד 26
פסוק א 26
פסוק ב 27
פסוק ג 27
פסוק ד 27
פסוק ה 27
פסוק ו 27
פסוק ז 27
פסוק ח 27
פסוק י 27
פסוק יב 27
פסוק יג 27
פסוק טו 28
פסוק טז 28
פסוק יט 28
פסוק כ 28
פרק ה 28
פסוק א 28
פסוק ב 28
פסוק ד 28
פסוק ה 28
פסוק ו 29

פסוק ז 29
פסוק ח 29
פסוק ט 29
פסוק י 29
פסוק יא 29
פסוק יב 29
פסוק יג 29
פסוק יד 30
פסוק טו 30
פסוק יז 30
פסוק כ 30
פסוק כא 30
פסוק כב 30
פסוק כג 30
פסוק כה 30
פסוק כו 31
פסוק כז 31
פסוק כח 31
פסוק כט 31
פסוק ל 31
פסוק לא 31
פסוק לב 32
פרק ו 32
פסוק א 32
פסוק ב 32
פסוק ג 32
פסוק ד 32
פסוק ה 32
פסוק ו 32
פסוק ז 33
פסוק ח 33
פסוק ט 33
פסוק י 33
פסוק יב 34
פסוק יד 34
פסוק טו 34
פסוק טז 34
פסוק יז 34
פסוק יח 34
פסוק יט 34
פסוק כ 34
פסוק כא 35
פסוק כב 35
פסוק כג 35
פסוק כד 35
פסוק כה 35
פסוק כו 35
פסוק כז 35
פסוק כט 36
פסוק ל 36
פסוק לא 36
פסוק לב 36
פסוק לג 36
פסוק לד 36
פסוק לה 37
פסוק לו 37
פסוק לז 37
פסוק לח 37
פרק ז 37
פסוק א 37
פסוק ב 38
פסוק ג 38
פסוק ד 38
פסוק ה 38

פסוק ו 39
פסוק ז 39
פסוק ח 39
פסוק ט 39
פסוק י 40
פסוק יא 40
פסוק יב 40
פסוק יג 40
פסוק יד 40
פסוק טו 41
פסוק טז 41
פסוק יז 41
פסוק יח 41
פסוק יט 42
פסוק כ 42
פסוק כא 42
פסוק כב 43
פסוק כג 43
פסוק כד 43
פסוק כה 43
פסוק כו 44
פסוק כז 44
פסוק כח 44
פסוק כט 44
פסוק ל 44
פסוק לא 45
פסוק לב 45
פסוק לג 46
פסוק לד 46
פסוק לה 46
פסוק לו 46
פסוק לז 46
פסוק לח 46
פסוק לט 46
פסוק מ 47
פסוק מב 47
פסוק מה 47
פסוק מו 47
פסוק מז 47
פסוק מח 47
פסוק מט 47
פסוק נ 47
פסוק נא 48
פרק ח 48
פסוק א 48
פסוק ב 48
פסוק ד 48
פסוק ה 48
פסוק ו 48
פסוק ז 48
פסוק ח 48
פסוק ט 49
פסוק י 49
פסוק יא 49
פסוק יב 49
פסוק יג 49
פסוק יד 49
פסוק טו 49
פסוק טז 49
פסוק יח 49
פסוק יט 49
פסוק כא 50
פסוק כב 50
פסוק כג 50

פסוק כד 50
פסוק כה 50
פסוק כו 50
פסוק כז 50
פסוק כח 50
פסוק כט 50
פסוק ל 50
פסוק לא 51
פסוק לב 51
פסוק לג 51
פסוק לד 51
פסוק לה 51
פסוק לו 51
פסוק לז 51
פסוק לח 51
פסוק לט 52
פסוק מ 52
פסוק מא 52
פסוק מד 52
פסוק מה 52
פסוק מו 52
פסוק מח 52
פסוק מט 52
פסוק נ 52
פסוק נא 52
פסוק נב 53
פסוק נג 53
פסוק נד 53
פסוק נו 53
פסוק נז 53
פסוק נח 53
פסוק נט 53
פסוק ס 53
פסוק סא 53
פסוק סד 53
פסוק סה 54
פסוק סו 54
פרק ט 54
פסוק ב 54
פסוק ג 54
פסוק ו 54
פסוק ז 55
פסוק ח 55
פסוק יא 55
פסוק יג 55
פסוק טו 55
פסוק טז 55
פסוק יז 55
פסוק יח 55
פסוק כא 55
פסוק כב 55
פסוק כג 56
פסוק כד 56
פסוק כה 56
פסוק כו 56
פסוק כז 56
פסוק כח 56
פרק י 56
פסוק א 56
פסוק ב 57
פסוק ג 57
פסוק ה 57
פסוק ז 57
פסוק ט 57

פסוק יב 57
פסוק יג 57
פסוק יד 57
פסוק טו 58
פסוק טז 58
פסוק יז 58
פסוק יט 58
פסוק כ 58
פסוק כא 58
פסוק כב 58
פסוק כד 58
פסוק כה 58
פסוק כו 58
פסוק כז 59
פסוק כח 59
פסוק כט 59
פרק יא 59
פסוק א 59
פסוק ב 59
פסוק ד 59
פסוק ה 60
פסוק ו 60
פסוק ז 60
פסוק ח 60
פסוק ט 60
פסוק יא 60
פסוק יג 60
פסוק יד 60
פסוק טו 60
פסוק יז 60
פסוק יח 60
פסוק כ 61
פסוק כא 61
פסוק כב 61
פסוק כד 61
פסוק כה 61
פסוק כו 61
פסוק כז 61
פסוק כח 62
פסוק כט 62
פסוק ל 62
פסוק לא 62
פסוק לג 62
פסוק לד 62
פסוק לו 62
פסוק לז 62
פסוק לח 63
פסוק לט 63
פסוק מ 63
פסוק מא 63
פרק יב 63
פסוק א 63
פסוק ב 63
פסוק ג 63
פסוק ד 63
פסוק ה 64
פסוק ז 64
פסוק ח 64
פסוק י 64
פסוק יא 64
פסוק טו 64
פסוק טז 64
פסוק יח 65
פסוק כ 65

פסוק כג 65
פסוק כד 65
פסוק כה 65
פסוק כו 65
פסוק כז 65
פסוק כח 65
פסוק ל 65
פסוק לא 66
פסוק לב 66
פסוק לג 66
פרק יג 66
פסוק א 66
פסוק ב 66
פסוק ג 66
פסוק ד 66
פסוק ו 67
פסוק ט 67
פסוק יא 67
פסוק יב 67
פסוק יז 67
פסוק יח 67
פסוק כ 67
פסוק כג 67
פסוק כו 67
פסוק ל 67
פסוק לב 67
פסוק לג 68
פסוק לד 68
פרק יד 68
פסוק ב 68
פסוק ד 68
פסוק ה 68
פסוק ו 68
פסוק ט 68
פסוק י 68
פסוק יא 69
פסוק יג 69
פסוק יד 69
פסוק טו 69
פסוק טז 69
פסוק יז 69
פסוק יט 69
פסוק כא 69
פסוק כב 70
פסוק כג 70
פסוק כו 70
פסוק כח 70
פסוק ל 70
פסוק לא 70
פרק טו 70
פסוק א 70
פסוק ב 70
פסוק ד 70
פסוק ה 70
פסוק ו 71
פסוק ז 71
פסוק ט 71
פסוק י 71
פסוק יג 71
פסוק יד 71
פסוק טו 71
פסוק טז 71
פסוק יז 72
פסוק יח 72

פסוק יט 72
פסוק כ 72
פסוק כא 72
פסוק כב 72
פסוק כג 72
פסוק כה 72
פסוק כז 72
פסוק כח 72
פסוק ל 72
פסוק לב 73
פסוק לג 73
פרק טז 73
פסוק ז 73
פסוק ח 73
פסוק ט 73
פסוק י 74
פסוק יא 74
פסוק טו 74
פסוק טז 74
פסוק יח 74
פסוק יט 74
פסוק כא 74
פסוק כב 74
פסוק כג 74
פסוק כד 75
פסוק כט 75
פסוק לא 75
פסוק לב 75
פסוק לד 75
פרק יז 75
פסוק א 75
פסוק ג 76
פסוק ד 76
פסוק ו 76
פסוק ט 76
פסוק י 76
פסוק יב 76
פסוק יג 76
פסוק יד 76
פסוק טז 77
פסוק יז 77
פסוק יח 77
פסוק כ 77
פסוק כא 77
פסוק כד 77
פרק יח 77
פסוק א 77
פסוק ג 78
פסוק ד 78
פסוק ה 78
פסוק ז 78
פסוק ט 78
פסוק י 78
פסוק יב 78
פסוק יד 78
פסוק יז 78
פסוק יח 78
פסוק יט 78
פסוק כ 79
פסוק כא 79
פסוק כב 79
פסוק כד 79
פסוק כה 79
פסוק כו 79

פסוק כז 79
פסוק כח 79
פסוק כט 80
פסוק ל 80
פסוק לא 80
פסוק לב 80
פסוק לד 80
פסוק לה 80
פסוק לו 80
פסוק לז 81
פסוק לט 81
פסוק מא 81
פסוק מב 81
פסוק מג 81
פסוק מד 81
פסוק מה 81
פסוק מו 82
פרק יט 82
פסוק א 82
פסוק ב 82
פסוק ג 82
פסוק ד 82
פסוק ה 82
פסוק ז 83
פסוק ח 83
פסוק ט 83
פסוק י 83
פסוק יא 83
פסוק יב 83
פסוק יג 84
פסוק יד 84
פסוק טו 84
פסוק טז 84
פסוק יז 84
פסוק יח 84
פסוק יט 85
פסוק כ 85
פסוק כא 85
פרק כ 85
פסוק א 85
פסוק ד 85
פסוק ה 85
פסוק ו 85
פסוק ז 86
פסוק ט 86
פסוק י 86
פסוק יא 86
פסוק יב 86
פסוק יג 86
פסוק יד 86
פסוק טו 87
פסוק טז 87
פסוק יז 87
פסוק יח 87
פסוק יט 87
פסוק כ 87
פסוק כב 87
פסוק כג 88
פסוק כד 88
פסוק כה 88
פסוק כו 88
פסוק כז 88
פסוק כח 88
פסוק ל 88

פסוק לא 88
פסוק לב 88
פסוק לג 89
פסוק לד 89
פסוק לה 89
פסוק לח 89
פסוק לט 89
פסוק מ 89
פסוק מב 89
פסוק מג 90
פרק כא 90
פסוק א 90
פסוק ב 90
פסוק ג 90
פסוק ד 90
פסוק ה 90
פסוק ז 90
פסוק ח 91
פסוק ט 91
פסוק י 91
פסוק טו 91
פסוק יט 91
פסוק כ 91
פסוק כא 91
פסוק כה 92
פסוק כו 92
פסוק כז 92
פסוק כט 92
פרק כב 92
פסוק א 92
פסוק ג 92
פסוק ד 92
פסוק ה 92
פסוק ו 92
פסוק ז 92
פסוק ח 93
פסוק ט 93
פסוק י 93
פסוק יא 93
פסוק יג 93
פסוק טו 93
פסוק טז 93
פסוק יז 93
פסוק יח 93
פסוק יט 94
פסוק כ 94
פסוק כא 94
פסוק כב 94
פסוק כג 94
פסוק כד 94
פסוק כה 94
פסוק כו 94
פסוק כז 94
פסוק כח 94
פסוק ל 95
פסוק לב 95
פסוק לג 95
פסוק לד 95
פסוק לה 95
פסוק לו 96
פסוק לח 96
פסוק מא 96
פסוק מב 96
פסוק מד 96

פסוק מח 96
פסוק מט 96
פסוק נ 97
פסוק נב 97

פרק א

פסוק א

זקן בא בימים. כי זקן יאמר בלשון בני אדם על המוחש הנראה באדם, מלובן השער והקמטת הפנים, ולפעמים תקדים לבוא בלא עת, ולזה פירש ואמר בא בימים, כאומר הזקנה בא בזמנו לפי הימים:

ויכסהו. עם שהיו מכסים אותו בבגדים, מכל מקום לא היה בשרו מתחמם:

פסוק ב

נערה בתולה ועמדה לפני המלך. להיות מוכנת לו:

פסוק ג

נערה יפה. כי היופי יורה על רבוי הדם, המוליד רב החום:

פסוק ד

ותשרתהו. בדבר החמום:

לא ידעה. כי הבעולה לא תחמם עוד כבתולה, ורבותינו ז"ל אמרו (סנהדרין כב א) שהיתה אסורה עליו, משום שנאמר (דברים יז יז): לא ירבה לו נשים:

פסוק ה

מתנשא לאמר וגו'. היה מראה בעצמו נשיאות וגדולה, וכאילו אמר אני אמלוך כי הגדולה שהיה מראה בעצמו, לא תתכן אלא למי שמעותד למלוך:

רכב. לרכוב בו:

פסוק ו

ולא עצבו וכו'. רוצה לומר: מעודו, עם כי עשה דבר מה שלא כהוגן, לא היה אביו מעציבו לומר למה עשית כזאת ובעבור זה חשב שכל מעשיו הגונים, וראוי הוא למלוכה:

וגם הוא טוב תואר. רוצה לומר גם בעבור היופי חשב שהגון הוא למלכות:

ואותו ילדה. אמו ילדה אותו מיד אחר שנולד אבשלום, ואם כן היה עתה גדול האחים, כי אמנון ודניאל ואבשלום הגדולים ממנו כבר מתו, ובעבור זה חשב גם כן אשר לו משפט המלוכה:

פסוק ז

ויהיו דבריו. עצתו היה עם יואב, על כי ידע בעצמו שנבאש בעיני דוד בדבר אבנר ועמשא, והשכיל לדעת את אשר יצוה את שלמה עליו לבל ינקהו, וכאשר באמת צוה עליו וכמו שכתוב למטה (ב ו), לזה היה נוטה אחר אדניה, בחשבו שהוא יאהב אותו

בעבור זה וגם אביתר נסתלק על ידי דוד מלהיות עוד כהן גדול בימי שלמה, וחשב שאדניה יחזירו:

פסוק ח

ושמעי. אולי הוא שמעי בן גרא:

ורעי. יתכן שהוא חושי הארכי, הנקרא ריע המלך:

והגבורים אשר לדוד. הם עדינו ואלעזר ושמה, אשר היו בתמידות עם דוד (כמו שנאמר בסוף שמואל ב):

פסוק ט

עם אבן הזוחלת. סמוך לאבן הזוחלת, שעמדה אצל עין רוגל:

ולכל אנשי וכו'. מאותם שנטו אחריו:

פסוק יא

הלא שמעת. באמת בודאי שמעת אשר אדוניה רוצה למלוך, והדבר קרוב:

לא ידע. כאומר לא תחשוב שבדבר המלך נעשה ואין להשיב, כי המלך לא ידע מזה:

פסוק יב

ומלטי. בכדי שתמלטי את נפשך וכו', כי אם ימלוך אדוניה, בוודאי יהרג אתכם, למען לא תהיו לו לשטן בדבר המלוכה:

פסוק יד

עודך. בעוד שתדברי עם המלך, אבוא גם אני להשלים דבריך:

פסוק טו

החדרה. לחדר משכבו, ולשלא נחשוב שבאה לשכב אצלו, אמר: והמלך זקן מאוד, והחום הטבעי הלך ממנו, עד שאבישג היתה משרתת אותו בדבר החמום:

פסוק טז

מה לך. היות לא היתה רגילה לבוא אליו:

פסוק יח

ועתה. דבר הנעשה עתה, הנה לא ידעת מזה, רוצה לומר: לא אחשוד אותך שעברת על השבועה, והדבר נעשה בידיעתך:

פסוק יט

ויזבח וכו'. הביאה ראיה לדבריה, ואמרה שעשה משתה וקרא לכל בני המלך, ולשלמה לא קרא, ואם לא היתה המשתה בעבור דבר המלוכה, היה אם כן קורא גם לשלמה:

פסוק כ
עיני כל ישראל עליך. רוצה לומר: ופן תחשוב שכולם בחרו בו ולא תוכל להם, לא כן הוא, כי הכל תולים עיניהם בך, להגיד להם וכו', ויקבלו מאמריך:

פסוק כא
והיה. רוצה לומר: אבל כאשר כן יהיה, מבלי הגיד מי ימלוך, אז כשכב המלך וכו', נהיה אני ובני חסרים מן העולם, כי ימלוך אדוניה וישלח בנו יד:

פסוק כב
בא. אל חצר בית המלך:

פסוק כג
ויבוא. מן החצר בא לפניו אל הבית, אחר שצוה המלך לבוא לפניו וקצר בדבר המובן מאליו:

פסוק כד
אתה. תחסר ה"א השאלה, והוא כמו האתה אמרת וכו':

פסוק כה
כי ירד היום וכו'. ובוודאי המשתה ההיא נעשתה לשמחת המלכות:
ויאמרו וכו'. רוצה לומר, בוודאי אמרו יחי המלך אדוניהו:

פסוק כו
ולי אני עבדך וכו'. הביא ראיה שהמשתה נעשתה לשמחת המלכות, שהרי קרא לכל בני המלך וכו', ולי וכו' לא קרא, ואם לא היתה בדבר המלוכה, היה קורא גם לנו:

פסוק כז
אם מאת וכו'. אם המלכת אדוניה היא במצותך, תמה אני, למה לא הודעתני מי ישב וכו':

פסוק כח
קראו לי לבת שבע. כי רצה לתת לה התשובה 'על כי הדבר נוגעת אל נפשה ובעבור כי נתרחקה מאצלו בבוא נתן, שלא ירגיש המלך שבאת בעצתו, לזה צוה לקרותה אליו:

פסוק ל
כאשר נשבעתי וכו'. רצה לומר: כאשר נשבעתי מאז, להמליכו אחר מותי, כן אעשה היום, להמליכו מיד בחיי:

פסוק לא
יחי אדוני. רוצה לומר: בחיי הנפשות, וזה שאמרה לעולם:

פסוק לג
עבדי אדוניכם. על עבדי עצמו אמר, ודרך המדבר לדבר כן ודוגמתו בשמואל, שאמר (שמואל א יב יא) את יפתח ואת שמואל ולא אמר ואותי:
אשר לי. המיוחדת לי, והוא לאות על המלוכה, שאין הדיוט רוכב על מה שרוכב המלך:
אל גיחון. לסימן טוב, שתמשך מלכותו כנחל:

פסוק לד
ותקעתם בשופר. להשמיע לרבים:

פסוק לה
אחריו. צוה שהוא יעלה לפניהם, כדרך המלך ההולך בראש:

פסוק לו
כן יאמר ה'. שישב על כסא המלוכה:

פסוק לט
מן האוהל. אשר נטה דוד בעירו, להכניס בו הארון, ושם היה שמן המשחה:

פסוק מ
מחללים בחלילים. מזמרים בכלי זמר ששמו חליל וכן (ישעיהו ל כט): כהולך בחליל:
בקולם. בעבור קול ההמיה והוא ענין גוזמא:

פסוק מא
והם כלו לאכול. את הקול שמעו בעת כלו לאכול:
קול הקריה הומה. קול קבוצת אנשי העיר הומה:

פסוק מב
וטוב תבשר. על כי מדרך אדם המעולה, להתאמץ להשמיע בשורה טובה:

פסוק מג
אבל. רצה לומר: לא כמו שתחשוב שאבשר טוב, אבל הוא בהפך, כי המלך דוד וכו', ורעה היא:

פסוק מז
על המשכב. בשכבו על המשכב, השתחוה לה':

פסוק מח
אשר נתן היום יושב. כמו אשר נתן היום בן יושב וגו':

פסוק נ
ירא. שלא לדונו כמורד במלכות, על אשר רצה למלוך מבלי דעת המלך:

בקרנות המזבח. אשר עמד לפני הארון, בחשבו שלא יחלל המקום, להרגו שם:

פסוק נא

אם ימית. רצה לומר: שלא ימית, וכאלו אמר שיהיה עליו עונש שבועה אם ימית וגו':

פסוק נב

לבן חיל. רצה לומר: לעבוד עבודתו כשאר עבדי המלך:

לא יפול וגו'. רצה לומר: לא יעונש על העבר, אפילו עונש מועט ואמר בלשון גוזמא, כדרך שהבריות אומרים:

ואם רעה תמצא בו. ואפילו בדבר שאין בו כדי להמית מכל מקום יומת בעבור צרוף הדבר הזה:

פסוק נג

וירדהו. צוה לו לרדת בהבטחתו:

לך לביתך. כי נשאר עומד לפני שלמה, בחשבו שכוונתו להיות לבן חיל, לעמוד לפניו ולשרתו בכל עת, ואמר לו לך לביתך, כאומר לבבי לא כן יחשוב, כי אם תהיה לבן חיל לעת מצוא, בזמן הצורך:

פרק ב

פסוק ב

בדרך וגו'. רצה לומר: כמנהג הנהוג בכל הבריות:

והיית לאיש. עם שאתה עודך נער, התחזק עצמך להיות כאיש השלם בשניו, הואיל ואמות, ואינני להדריכך בדרך תלך:

פסוק ג

משמרת ה'. הדברים אשר צוה ה' לשמרם, ואל בינתך אל תשען:

ללכת בדרכיו. להיות רחום ורב חסד כמוהו:

חקותיו. הם המצות שלא נתגלו טעמיהם, והמה כחק וגזירה:

מצותיו. מה שבין אדם למקום:

ומשפטיו. מה שבין אדם לחברו:

ועדותיו. הם המצות אשר טעמיהם להעיד על נפלאות ה', כשבת ומועדי ה' והדומים:

למען תשכיל. רצה לומר: כשתשמור כל המצות, תשכיל עוד מהם את כל אשר תעשה, מהדברים אשר לא נאמרו בתורה, כי מהם חכמה תקח לעבוד את ה':

ואת וגו'. הוא כפל ענין במלות שונות:

פסוק ד
לאמר לא יכרת. לפי שארכו הדברים, אמר שוב לאמר:

פסוק ה
וגם אתה ידעת. רצה לומר: כמו שיודע אני, כמו כן אתה ידעת, ואין מהצורך לספר לך פרטי הדברים:
אשר עשה לי. וחוזר ומפרש שזהו אשר עשה לשני שרי וגו', כי על כי הם באו בהבטחת דוד והלכו בשליחותו ועם כל זאת הרגם יואב, יחשב אם כן לדוד לכלימה בזה:
לשני שרי צבאות. כי גם עמשא היה שר צבא לאבשלום, אף בדעת דוד היה להעמידו תחת יואב:
דמי מלחמה. הדם הראוי לשפוך באנשי מלחמתי, שפך הוא באנשי שלומי:
ויתן דמי מלחמה. הדם הראוי לשפוך במלחמה בגבורה מפורסמת, שפך באנשי שלומי בערמתו:
בחגורתו וגו'. רצה לומר: במה שחגר חרבו מצומדת במתניו לרחבו, בכדי שתהא נוחה ליפול בשחיה מועטת, וכשיצא מול עמשא שחה מעט לתקן מנעלו, ונפלה החרב מתערה, והגביה בידו והכהו נפש ועמשא לא נשמר, על כי ראה אשר מעצמה נפלה מתערה:

פסוק ו
כחכמתך. לפי חכמתך תמצא לו עילה:
ולא תורד שיבתו. רצה לומר: עם שהוא איש שיבה, לא תהדר פניו, וראה שלא ירד לקבר בשלום במיתת עצמו:

פסוק ז
כי כן. רצה לומר: בזה הדבר עצמו קרבו אותי לאכול על שולחן אביהם. וכאומר עוד תעשה עמהם חסד זולת מה שיהיו באוכלי שולחנך, כי זהו תשלום גמול, ולא לחסד יקרא:

פסוק ח
עמך. ורצה לומר: אוהבך היושב עמך בתמידות ורבותינו ז"ל אמרו שהיה מלמדו תורה:
ביום לכתי מחנים. כי כשברח מפני אבשלום, הלך עד מחנים, וישב בה עד חזרתו לירושלים:
והוא ירד. לפייס אותי, ונשבעתי לו אז לבל אמיתו, ולזה לא אוכל בעצמי לקחת נקמתי ממנו:

פסוק ט
ועתה. הואיל ואתה תמלוך תחתי, אל תנקה אותו מהעון הזה, מבלי לשלם לו גמול הראוי:
כי איש חכם אתה. ותוכל למצוא העילה, את אשר תעשה לו:
שיבתו. רצה לומר: אל תחוש להדרו בעבור שיבתו:
בדם שאול. רצה לומר: לא תניחו למות על מטתו, כי אם ישפך דמו בחרב:

פסוק י
בעיר דוד. היא ציון:

פסוק יא
שבע שנים. ובשמואל ב' (ב יא) נאמר גם ששה חדשים, ולא חש למנותם כאן, על כי היה נרדף מאבשלום ששה חדשים למולם:

פסוק יב
ותכון מלכותו. לא כאביו, שהיה לפעמים נרדף בעת מלכותו, מאבשלום ושבע בן בכרי, כי מלכותו היה נכון מאד:

פסוק יג
השלום בואך. שאלה אותו אם ביאתו בדבר שלום, או בא להתקוטט עמה בדבר מה:

פסוק טו
כי לי וגו'. על כי שאלתו היה בדבר אבישג, ועצם כוונתו היתה להתנשא עוד ולאמר אני אמלוך, ורצה לעשות הכנה לזה, לקחת את אבישג, להשתמש בתשמיש המלך, שאין ראוי כי אם למלך, וחשש פן תרגיש בדבר, לזה הקדים ואמר הלא מאז היתה המלוכה ראוי לי, על כי אני גדול האחים, ואף כולם חפצו בי מאז, ועם כל זאת מלך שלמה, כי מה' היתה לו, ואם כן מי פתי יסור הנה, להתחכם מול גזירת המקום:

פסוק טז
ועתה. הואיל ואין חשש בדבר המלוכה:
אל תשיבי וגו'. רצה לומר: פני ריקם, מבלי למלאות שאלתי:

פסוק יח
טוב. ראוי והגון הדבר הזה, ולכן אדבר בעבורך אל המלך:

פסוק יט
על אדניהו. בעבור שאלת אדניה:
לקראתה. ללכת לקראתה:

פסוק כב
ולמה את שואלת וגו' ושאלי וגו'. כי שלמה הבין בדבר, אשר יבקש תואנה לעורר על המלוכה, ולזה אמר בדרך התול ושחוק, למה תשאלי דבר המסבב את המלוכה, הלא טוב שאלי לו את המלוכה בעצם, על כי היות הוא הגדול ממני, וכאשר אמר הוא בהקדמת שאלתו:
ולו וגו'. רצה לומר: וכמו שתשאלי לו את הראוי אליו, כן שאלי להשיב לאביתר וליואב את הראוי להם, היות כי כולם המה בעצה אחת, למען יחזיקו בשלהם:

פסוק כג
כה יעשה וגו'. הוא ענין שבועה, וגזם ולא אמר וכמוהו הרבה במקרא:
בנפשו. באבדון נפשו, כי ימות עליה:

פסוק כד
עשה לי בית. רצה לומר: בית מלכות, והוא כפל ענין במילות שונות:

פסוק כה
ויפגע בו. ואף שהיה כהן ואסור לטמא למת, הנה פירש ממנו עוד בו נשמתו:

פסוק כו
ולאביתר הכהן אמר. בראותו שעדיין עומד במרדו, לתת עצה לאדוניה לקחת את אבישג:
ענתות לך. רצה לומר: לך אל מקומך ענתות, כי היא היתה עיר הכהנים:
כי איש מות אתה. על שהיית בקשר המרד, להמליך את אדניה מבלי דעת המלך אבי, ולכך לא תשב עוד פה לראות פני:
וביום הזה. רצה לומר: ואף היום, שמן הנראה עודך מחזיק במרד, בתת עצה לאדוניה, לשאול את אבישג, למצוא תואנה בדבר המלוכה, עם כל זאת לא אמיתך:
לפני דוד אבי. בהיותו בורח מפני אבשלום:
וכי התענית. ובעבור אשר היית מעונה ומיצר בצרת אבי, כשהיה נרדף מפני שאול:

פסוק כז
מהיות כהן. רוצה לומר: מלשמש עוד בכהונה גדולה:
למלא את דבר ה'. הסיבה הזו היתה למלאות דבר ה' וגו':
בשלה. בעוד היה המשכן בשלה, דבר ה' על בית עלי, שיוקח מהם כהונה הגדולה, ואביתר היה מבני עלי:

פסוק כח

והשמועה. מה שהרג את אדוניה וגרש את אביתר, באה עד יואב, רוצה לומר: מהשמועה ההיא פחד לנפשו, על כי גם הוא היה עמהם בקשר המרד:

ואחרי אבשלום לא נטה. כי אלו נטה גם אחר אבשלום, לא היה אם כן נופל וגרוע מיתר עבדי המלך, אשר היו עם אדוניה, ועם כל זאת לא נעשה להם דבר אבל הואיל ולא נטה אחר אבשלום, עם שרוב ישראל נטו אחריו, ואחר אדוניה נטה, אם כן מהנראה, בוודאי היה זה על כי ראותו כי גדל שלמה וראוי למלוכה, ובעבור שנאתו, נטה אחר אדוניה. וחשב שבעבור זה יחם לבב שלמה להרגו:

אהל ה'. אשר הארון והמזבח לפניו:

בקרנות המזבח. בחשבו שלא יטמא את המקום, להרגו שמה:

פסוק ל

כה אמר המלך צא. היות חשב כי כן דעת המלך, להוציאו בערמה ולהמיתו, שלא לטמא מקום הארון:

לא. כי יואב הבין בדבר שעל כל פנים ימיתנו, ואמר לא אצא כי פה אמות, ודעתו היה להחטיא את שלמה, במה שיטמא אוהל הארון כאשר יהרגו שמה:

וכה ענני. כפל הדבר במילות שונות:

פסוק לא

כאשר דבר. להמיתו שמה:

ופגע בו. כפל דבריו לזרזו [ואף כי אביו צוה להמציא לו עילה להרגו, הנה זה העילה שמצא, כי גם זה תחשב לקצת מרד, בנוסו מפני המלך]:

וקברתו. לא שיקברו בעצמו, כי כהן היה אבל כוונתו לצוות לקברו בקבר הראוי לו, כי שר וגדול היה:

והסירות. במה שתמית אותו יגולגל עוד זכות, כי תסיר עונש דם חנם מעלי ומעל בית אבי, כי אם לא יהרג הוא יהיה עלינו עונש מה, על מה שלא בערנו הרע:

פסוק לב

והשיב ה'. עתה כשיומת הוא, הנה ה' השיב עונש דמי חנם על ראשו ומפרש מהו הדם, ואמר: אשר פגע וגו':

ואבי דוד לא ידע. עד לא הכם, ואין לאבי אשמה בזה, ועליו העון:

שר צבא יהודה. אולי רק על יהודה לבד שמהו אבשלום לשר צבא:

פסוק לג
ושבו דמיהם. רצה לומר: עם שימות יואב, מכל מקום עונש הדם ישוב בראשו, לקבל גמול אחר המיתה, גם בראש זרעו יחול עד עולם, כי המיתה היא גם בעבור המרידה, ולא קבל בזה עדיין עונש שלם על הדם ששפך:
ולביתו. רצה לומר: לבית מלכותו, ואמר לכסאו לתוספת ביאור, ורצה לומר: שיהיה שלום, בין בדבר הגוף בין בדבר המלוכה:
יהיה שלום. כי מה לעשות עוד, אם הומת ובערתי הרע:

פסוק לד
בביתו במדבר. בהבית שהיה לו במדבר, במקום שהיו רועים מקנהו ורבותינו ז"ל אמרו (סנהדרין מט א): שהיה ביתו הפקר לעניים, כמדבר שהוא הפקר לכל:

פסוק לה
תחת אביתר. לשמש מעתה תחתיו בכהונה גדולה:

פסוק לו
בירושלים. כי מאז היה ביתו בבחורים:
וישבת שם. והיתה כוונתו להיות מצוי לו, למצוא לו עילה:

פסוק לז
את נחל קדרון. שהיה סמוך לירושלים, ודרך בו יוצאים מן העיר:
דמך. עון מיתתך יהיה על ראשך, כי היה לך להזהר:

פסוק לח
טוב הדבר. רצה לומר: הדבר הזה הגון הוא מצד עצמו, וחפץ אני בזה, אם כן בוודאי אהיה נזהר בדבר המלך:

פסוק מ
וילך. בכדי שילך על החמור לגת:
לבקש. לשאול מאכיש, להחזיר לו עבדיו:

פסוק מב
השבעתיך. כי שלמה השביעו על הדבר הזה, ועם כי לא הוזכר:
ואעד. רצה לומר: התריתי בך להיות נזהר בדבר, ועל שם שדרך המתרה להתרות בעדים, אמר לשון ואעד:
ותאמר. אמרת אז, שגם הדבר הגון בעיני, ואינני אנוס בה, ושמעתי אותה, רוצה לומר: אני מקבל הדבר בשבועה:

פסוק מג
ומדוע. ואם אמנם מרצון קבלת עליך בשבועה, מדוע לא שמרת:

פסוק מד
אתה ידעת. כאומר אגיד מה גרם לך הסכלות הזה, והוא הדבר אשר אתה ידעת, ולפי שלא רצה להוציא בשפתיו הקללות שקלל, אמר אשר ידע לבבך אשר עשית לאבי, ובעבור עונש העון הזה, בא לידך זה הסכלות:
והשיב ה'. עם שדוד אבי לא השיב גמול רעתך בראשך, הנה ה' השיב, כי הסכלת עשו למען תומת:

פסוק מה
והמלך שלמה ברוך. רצה לומר: הכל יברכוהו, בראותם שלא נשא פנים לאוהבו ומלמדו, בחללו שבועת ה':
וכסא דוד יהיה נכון. על כי נתקיים שבועת דוד, כי לא בעבורו הומת:

פסוק מו
והממלכה נכונה. רוצה לומר: עם כי הרג שרים ונכבדים כאלה, עם כל זאת היתה הממלכה נכונה בידו, מבלי פוצה פה ומצפצף, כי ראו אשר כל מעשיו במשפט:

פרק ג

פסוק א
ויקח וגו'. מקודם גיירה, והיו לו בה קידושין (יבמות עו א):
עד כלותו וגו'. אמרו חז"ל (ראה לקמן ט כד ובדברי הימים ב ח יא), הוציאה מעיר דוד, אל הבית אשר בנה לה:

פסוק ב
רק העם. רוצה לומר: הם לבדם היו מזבחים בבמות הרבה, כל אחד בחצרו, כי עדיין לא נבנה הבית לאסור הבמות, אבל המלך דוד היה זובח אז בבמה הגדולה אשר בגבעון, שעמדה לפני משכן ה', או במזבח אשר בירושלים, שעמד לפני ארון האלהים, ולא בזולתה, כי הרבות הבמות, קרובות קצת למשפט העובדי כוכבים:
עד הימים ההם. אשר בנהו שלמה:

פסוק ג
רק בבמות. רק בזה סר מדרך דוד אביו, כי היה מזבח ומקטיר בבמות הרבה, ככל העם:

פסוק ד
הגדולה. רוצה לומר: גדולה בקדושתה, כי היא מזבח הנחושת שעשה משה:
אלף עולות. ביום אחד, לא בפעם אחת, כי קטן הוא מהכיל:
יעלה. כמו עלה, עתיד במקום עבר, וכמוהו רבים במקרא:

פסוק ו
חסד גדול. להמליכו בהיותו רועה צאן:
כאשר הלך. על כי אשר הלך וגו' עמך. רצה לומר: הגלוי לך:
ותשמר לו. שמרת המלוכה בידו, בקום עליו אדם:
כיום הזה. אשר נתקיימה, כי אני בנו ויושב על כסאו:

פסוק ז
צאת ובוא. לצאת ולבא מפני העם, להנהיגם כראוי:

פסוק ח
עבדך וגו'. רצה לומר: ועוד שאני מלך על עם אשר בחרת, ואף רבים המה, ומהצורך לחכמה רבה להנהיג עם כזה:

פסוק ט
ונתת. לזאת אשאל לתת לי לב מבין לשפוט וגו':
כי מי יוכל. אי אפשר לשפוט עם כאלה מחכמת לבבי, מבלי עזר מן השמים:

פסוק יא
נפש אויביך. להיות מסור בידך:
הבין. בינה להבין משפטו:

פסוק יג
כל ימיך. רצה לומר כל ימי חייך תהיה בעושר ובכבוד. או רצה לומר: כל ימיך לא ימצא כמוך בעושר וכבוד, אבל לאחריו יתכן שיהיה כמוהו:

פסוק טו
ויקץ וגו'. כשהקיץ ידע שהוא חלום, אולם בחלומו נדמה לו כאלו הדברים נעשו בהקיץ:

פסוק יז
בי אדוני. להאזין דברי:

פסוק יח
אין זר אתנו וגו'. להיות עד בדבר:

פסוק יט
אשר שכבה. מיתתו היה, על אשר שכבה עליו והעמיסה עליו ומת, כי אם היה על ידי חולי, היו הנשים המבקרות יודעות בן מי הוא:

פסוק כ
ואמתך ישנה. ולא הרגשתי בדבר:

פסוק כב
ותדברנה. היו מתווכחות על הדבר:

פסוק כג
זאת אומרת. כאומר מה לי בהויכוח, עיקר המשפט הוא בדבר ההכחשה של מי הוא הילד החי:

פסוק כה
גזרו. מתוך דבריהן הכיר המלך בחכמתו, הדין עם מי, ואמר, להיושבים לפניו, שכן הוא האמת שהאחת גנבה הילד החי, ולאמת דבריו עשה הבחינה:

פסוק כו
גם לי וגו'. היות עצם כוונתה היתה לבל תשמח חברתה במיתת בנה, כי מה לה להניק בן אשה אחרת, ובשמעה שצוה המלך להמיתו, רצתה יותר בזה, כי אז לא תשמח עוד חברתה, והיא לא תניק בן אשה אחרת והמלך השכיל מדעתו מתחילה שתחפוץ יותר בזה:

פסוק כז
תנו לה. להאשה שאמרה תנו לה את הילוד וגו':
היא אמו. הואיל ומרחמת עליו:

פסוק כח
ויראו. בראותם כי בחכמתו מבין תעלומות לב:
לעשות משפט. להבין האמת עם מי, ולבררו על ידי בחינה:

פרק ד

פסוק א
על כל ישראל. רוצה לומר: מעתה קבלוהו כולם באהבה, בראותם בחכמתו:

פסוק ב
הכהן. אולי העמידו למשוח מלחמה, תחת צדוק שהועמד לכהן גדול, ואף שדוד העמיד את עירא להיות במקום צדוק כמו שנאמר בשמואל ב (כ כו), אולי מת עירא עד לא הועמד:

פסוק ג
המזכיר. ממונה על ספר הזכרונות:

פסוק ד
כהנים. צדוק כהן גדול, ואביתר סגן, כמו שנאמר בשמואל ב (שם פסוק כה):

פסוק ה
על הנצבים. היה ממונה על שנים עשר נציבים האמורים בענין, אשר הועמדו לכלכל את המלך כל אחד בחדשו:
רעה המלך. ישב עמו בתמידות, להשתעשע עמו:

פסוק ו
על הבית. כל צרכי הבית היו נעשים על פיו:
על המס. הוא המס האמור למטה (ה כז): ויהי המס שלשים אלף איש:

פסוק ז
על כל ישראל. המה היו ממונים על כל ישראל, לקחת מהם די צורך פרנסת בית המלך, וכל אחד כלכל חדש בשנה, וגבה מבני אנשי המחוז אשר הועמד עליו:

פסוק ח
ואלה שמותם. של הנצבים:
בן חור. כל אלו הנזכרים בשם אביהם, לא היו ידועים מעצמם כי אם בשם אביהם:
בהר אפרים. היה ממונה בהר אפרים, לקחת מהם לכלכל את המלך בחדשו:

פסוק י
לו שוכה. רוצה לומר: גם על שוכה היה ממונה, לקחת מהם לצורך פרנסת בית המלך:

פסוק יב
עד אבל וגו'. רוצה לומר: מהעבר מזה עד אבל מחולה, ומזה עד מעבר ליקמעם:

פסוק יג
חות יאיר. תרגם יונתן: כפרני יאיר:
אשר בגלעד. אשר עמדו בארץ הגלעד:
ששים ערים. בחבל ארגוב היו ששים ערים גדולים וחומה מסביב:

פסוק טו
בנפתלי. בנחלת נפתלי:

פסוק טז
ובעלות. והיא היתה מנחלת יהודה:

פסוק יט
בארץ גלעד. רוצה לומר: ביתר המקומות, כי על חות יאיר שעמדו בארץ הגלעד, היה נציב אחר:
ארץ סיחון וגו'. רצה לומר: גלעד היתה החצי משל סיחון, והחצי משל עוג:
ונציב אחד. רצה לומר: ועוד נציב אחד אשר היה בכל הארץ, ממונה על כולם, והוא עזריה בן נתן האמור למעלה:

פסוק כ
על הים. על שפת הים:

פרק ה

פסוק א
מן הנהר. היוצא מן העדן, שהוא תחילת המזרח, עד ארץ פלשתים:
מגשים. והמה היו מגישים מנחה, והיו עובדים את שלמה להעלות לו המס:

פסוק ב
לחם שלמה. לכל הבא אל שלחנו:
סלת. קמח נקי ביותר:

פסוק ד
כי הוא רדה. בא ליתן טעם על מה היו כל כך רבים אנשי שלחנו, להצטרך להם כחשבון הזה, ואמר לפי שהיה מושל בכל אנשי עבר הנהר ובכל מלכיהם, ושלום היה לו מכל עבריו, אף מן האומות שלא משל בהם, ולזה היו רבים הבאים אליו, הן מאנשי שלומו, הן מהאומות שמשל בהם:

פסוק ה
איש. כל אחד ישב תחת גפנו, ולא נדד ממנו בסיבת שונא:

פסוק ו
ארבעים אלף. ובדברי הימים (ב ט כה) נאמר ארבעת אלפים, ויתכן כי שם מנה הארות, וכאן מנה הסוסים, וכאלו אמר שהיו לו ארבעים אלף סוסים למרכבו בארותו, והנה היו עשרה בכל אחת:
למרכבו. פעם רכב באלו, פעם באלו:

פסוק ז
ואת כל הקרב. הם הבאים אליו מארצות העובדי כוכבים:
לא יעדרו דבר. מכל הדברים הצריך להם:

פסוק ח
אשר יהיה שם. קבוצת הסוסים והרכש:
איש כמשפטו. כל נציב בחדשו:

פסוק ט
ורחב לב. להחזיק בה כל מיני חכמות, ובכל אחת ידיעות הרבה כחול וגו':

פסוק י
מחכמת כל בני קדם. שהיו יודעים במזלות, וערומים בטייר, והוא לשון העופות:
ומכל חכמת מצרים. שהיו בקיאים בחכמת הטבע, והתמזגות היסודות:

פסוק יא
מאיתן וגו'. ארבעה האנשים האלו, היו מפורסמים בדורו לחכמים גדולים, וחכמת שלמה עלתה על כולם:

פסוק יב
שלשת אלפים משל. המציא בשכלו ובדא מלבו משלים, להכניס בלב יראת ה' והנה המשלים ההם אינם נמצאים אצלינו, כי רבים מספריו נאבדו מאתנו בגלותינו, ובאו לידי העובדי כוכבים, ומהם העתיקו מלים וקראו על שמם, ואולם גנוב הוא אתם:
ויהי שירו. גם עשה שירים במספר חמשה ואלף ואף המה אינם אתנו, כי נאבדו:

פסוק יג
וידבר על העצים. אמר טבעי כל העצים, וחשבון הרכבת היסודות אשר בכל אחד:
מן הארז וגו'. רצה לומר: בכל מיני העצים והעשבים, מגדול ועד קטן:
על הבהמה וגו'. טבעם והרכבת היסודות אשר בהם:

פסוק יד
מאת כל מלכי הארץ. כי כל מלכי הארץ היו באים אל שלמה לשמוע חכמתו, ובשובם באו העמים אל מלכיהם, לשמוע מהם חכמת שלמה:

פסוק טו
אל שלמה. לדבר על לבו דברי שלום ואמת, וכמנהג המלכים זה לזה:

פסוק יז
עד תת. רצה לומר: אבי היה מוטרד במלחמה כל ימיו, עד השלימו זה עמדי, ובעזר ה' הנם תחת רגלי:

פסוק כ
ויכרתו לי ארזים. לצורך הבנין:
מן הלבנון. אשר היה בארץ חירם:
ועבדי יהיו וגו'. גם עבדי יהיו עמהם לעזרה:
כי אין בנו וגו'. לזה יכרתו עבדיך:
כצידונים. צור וצידון קרובים זה לזה, והם ממלכה אחת:

פסוק כא
וישמח מאד. לפי שמתוך סדור דבריו הכיר חירם בחכמתו, ובדברי הימים (ב ב י טו) מאריך יותר ביופי סדור דבריו, וקצר כאן:
על העם. מולך על העם, והוא מקרא קצר:

פסוק כב
כל חפצך. מה שתרצה:
ובעצי ברושים. עם כי לא שאל על הברושים הבטיחו לעשות חפצו גם בזה:

פסוק כג
ימה. אל הים הסמוך ללבנון:
ואני אשימם. רצה לומר: עבדי יקשרום אלו באלו, להנהיגם בים עד המקום אשר תצוה, ושמה יתירו הקשרים, לנפצם ולפזרם אלו מאלו, למען יוכלו לשאת כל קורה לבדה:
ואתה. רצה לומר: עבדיך ישאום משם, להביאם למקום הבנין:
את חפצי. בעבור עצי יערי ועבודת אנשי, תמלא חפצי בתת לחם לאנשי ביתי:

פסוק כה
מכלת. כמו מאכולת רוצה לומר: מאכל לאנשי ביתו:

שמן. על שחירם הוסיף על שאלתו, בתת לו עצי ברושים הוסיף גם הוא על שאלת חירם, בתת לו שמן:
שנה בשנה. במשך הזמן אשר כרתו העצים מהלבנון:

פסוק כו
ויהי שלום. בעבור רוח החכמה הנמצא בשלמה, חפץ חירם להיות עמו בשלום:

פסוק כז
מס מכל ישראל. המס היה, שנתנו אנשים ללכת הלבנון, לכרות העצים עם עבדי חירם:

פסוק כח
בחדש. בכל חודש לא עבדו כי אם עשרת אלפים:
חליפות. היו מתחלפים בכל חודש, כי חודש אחד היו בלבנון, ואחרי זה היו שני חדשים בביתם, משך הזמן שהלכו עשרת אלפים השניים והשלישים, ואחרי זה חזרו הראשונים ללכת, וכן חוזר חלילה:
על המס. להכריח לכל אחד ללכת בחדשו:

פסוק כט
נושא סבל. היו עומסים על הכתף משא האבנים, ממקום המחצב אל מקום הבנין ובדברי הימים (שם פסוק יז) נאמר שנושאי הסבל והחוצבים בהר היו גרים, ויתכן שהיו מהגבעונים:

פסוק ל
לבד. המספר הזה היה לבד, השרים הממונים על המלאכה, שהיו שלשת אלפים ושלש מאות ובדברי הימים (שם) נאמר ושש מאות, ויתכן כי שלש המאות הנוספים שם, המה היו ממונים על הממונים:
הרדים. הנוגשים בעם עושי המלאכה:

פסוק לא
ויסעו. תרגום יונתן: ועקרו:
יקרות. על כי אבנים כאלה, טובות ליסוד הבנין:
אבני גזית. כמו ואבני גזית, ורוצה לומר מסותתות ישרות השטחים, ונצבות הזויות, באופן היותר נאות לבנות מהן כותלי הבית ממעל. או הוא בלא חסרון הוי"ו, ועל אבני היסוד יאמר, שהיו גם הם אבני גזית, עם שאין מהדרך להקפיד באבני היסוד הנכסים מעין האדם, אם יהיו גזוזות או עקומות ועקושות, מכל מקום שלמה בגובה לבו הקפיד לה בבנין בית ה':

פסוק לב
ובוני חירם. כי גם חירם שלח אליו אומנים מארצו, וכמו שנאמר למטה (ז יג), ובדברי הימים ב ב יב:

פרק ו

פסוק א
למלוך שלמה. חוזר הוא על שנה הרביעית:
ויבן. התחיל לבנות:

פסוק ב
והבית. בו כלול ההיכל עם בית קדש הקדשים:
ארכו. ממזרח למערב:

פסוק ג
על פני היכל. למזרחו של ההיכל:
ארכו. מדה המרובה נקרא אורך, עם שהיא מצפון לדרום:
על פני רוחב. אורך האולם מול רוחב ההיכל עשרים מול עשרים:
על פני הבית. נמשך כלפי המזרח:

פסוק ד
שקופים אטומים. רוצה לומר: סתומים במחיצה בהירה, כזכוכית וכיוצא, להשקיף דרך שם, ועם כי היו סתומים:

פסוק ה
על קיר הבית. רוצה לומר: נסמכות ונשענות אל קיר הבית:
יציע סביב. וחוזר ומפרש לקירות הבית, אשר המה סביב ההיכל מצפון ומדרום, ואשר המה סביב הדביר מצפון וממערב ומדרום, אליהם סמך מעשה הצלעות בכל סביבם:

פסוק ו
היציע התחתונה. היציעים ההם אשר היו סביב בשלשת הרוחות, היו משולשים, תחתים ושנים ושלישים, תקרות התחתים היו רצפות השניים, ותקרות השניים היו רצפות השלישים וכאשר בנו בנין כותלי הבית, פחתו אמה מעובי הכותל בכלות חמש אמות מהארץ, ועל כניסת האמה ההיא, הניחו קורות תקרת התחתיים, שהם רצפת השנים, אם כן נתרחבו השנים אמה אחת, של כניסת הכותל, וכמו כן פחתו אמה, בכלות עשר אמות, ועל כניסת האמה ההיא הניחו קורות תקרת השנים, שהם רצפת השלישים,

אם כן נתרחבו השלישים עוד אמה על השנים, וכן פחתו אמה בכלות חמשה עשר אמות, להניח על כניסת האמה קורות תקרת השלישים, וזה שאמר: כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה, ורוצה לומר: לכותלי הבית מצד החוץ, היה מגרע מן העובי מול כלות גבהי כל שורה משורות היציעים, בכדי להניח קורות תקרת היציעים על כניסת האמה האמור: **לבלתי אחז**. רוצה לומר: לבל עשות כדרך הבנאים, הבונים בנין נמוך נשען לגבוה ממנו, אשר דרכם לעשות חורים ונקבים בבנין הגבוה, להכניס ולאחוז בו קורות תקרת בנין הנמוך:

פסוק ז

והבית בהבנותו. בא ליתן טעם למה עשה המגרעות ולא בנאוה כדרך הבנאים, ואמר שהבית במקום שבנאוה נבנה מאבן שלמה, כמו שהסיעם והביאם מההר, כי לא חפץ להביא במקום הבנין דבר בלתי נשלם, ולזה נחצב כל אבן בהר בשלימותה ובמדה הנרצה, ולא נעשה בהם עוד מלאכה במקום הבנין, ולא היה אם כן נשמע שם קול מקבות וגרזן, כי לא נעשה שם דבר, כי אם הנחה לבדה, ואם היו בונים כדרך הבנאים לעשות נקבים, היה אם כן בהכרח לעשות מלאכה במקום הבנין:

פסוק ח

פתח הצלע התיכונה. אשר עלו דרך בה אליה מן התחתונה, עמדה לרוח הדרומי מהבית, רוצה לומר: בהצלע אשר עמדה בעבר הדרומי:

ובלולים. בדרך מדרגות עמוד, אשר עמדה בחלל התחתונה, עלו להפתח ההיא:

ומן התיכונה. ובדרך זה עלו מן התיכונה אל השלישים, כי עמד העמוד בחלל התיכונה, ובה עלו אל הפתח הפתוח מהתיכונה להשלישים:

פסוק ט

את הבית. את קירות ההיכל:

ויספון. כסה את הבית בתקרה חקוקה ומצוירת גבים, לנוי ולפאר, וממעל לה עשה עוד תקרה מארזים סדורות, להיות מחוזק לדריסת רגלי העולים לראות בדקי הבית:

פסוק י

על כל הבית. נשען אליה בכל שלש הרוחות:

קומתו. קומת של כל אחד ואחד:

ויאחז את הבית. היציעים ההם אחז עם הבית בעצי ארזים, והם קורות התקרות אשר הונחו על המגרעות:

פסוק יב
הבית הזה וגו'. רוצה לומר עם היותך בונה אותה בהיפה בהבנינים, מכל מקום לא אשרה בו שכינתי, כי אם תלך בחוקותי וגו':
והקימותי. אז אקיים דברי, שהבטחתי להשרות בה השכינה:

פסוק יד
ויכלהו. למעלה אמר שכלה קירות הבית, וכאן אמר שכלה התקרה:

פסוק טו
ויבן את קירות וגו'. לפי שכל הבית היה בה טוח זהב מבפנים, ואי אפשר לטוח הזהב על האבנים, ולזה חפה את הקירות מבפנים בצלעות ארזים, ועליהם הטיח את הזהב:
קירות הספן. הוא התקרה העשוי גבים גבים:
את קרקע הבית. להיות לה לרצפה:

פסוק טז
ויבן את עשרים אמה. רוצה לומר: חלל העשרים אמה שהיה בסוף הבית למערבה, בנה גם אותה בצלעות ארזים, מהקרקע עד קירות הסיפון, כמו ההיכל:
ויבן לו מבית לדביר. עכשיו בא לומר מה שהיה משמש אותו החלל, ואמר שמבית לדביר, רוצה לומר: מבפנים להמחיצה, בנה להיות קודש הקדשים:

פסוק יז
לפני. למזרחו של בית קודש הקדשים:

פסוק יח
וארז וגו'. רוצה לומר: צלעות הארז אשר היו מחפים את הבית מבפנים, מלאכת ציורם היה צורות פקעים ופטורי צצים:
הכל ארז. כל הבית חפה ארז על האבנים של הכותלים:

פסוק יט
ודביר בתוך הבית. בחלל הבית עשה מחיצה מפסקת, ומבפנים לאותה מחיצה הכין לתת שם את הארון, והוא בית קודש הקדשים:

פסוק כ
ולפני הדביר. החלל הפנימה לה לצד המערב:
ועשרים אמה קומתו. ולמעלה (פסוק) אמר: שלשים אמה קומתו, כי ההיכל לבד היתה שלשים אמה, אבל עליית בית קודש הקדשים היתה נמוכה משל היכל י' אמות. ורבותינו

ז"ל אמרו (בבבא בתרא צח ב): שחושב כאן משפת כרובים ולמעלה, שהיו קומתן י' אמות כמו שנאמר למטה (פסוק כג):

ויצפהו זהב סגור. חזר וכתבו, לומר שזהב הצפוי היה זהב סגור:

ויצף מזבח ארז. זהו מזבח הקטורת, ועשאו מאבנים, וארז ממעל, ועל הארז צפהו זהב, והיה אם כן מעשה המזבח דומה למעשה קירות הבית, ולזה סמכו כאן:

פסוק כא

ויצף שלמה וגו'. בא לומר שזהב צפוי ההיכל הנעשה בפנים, היה זהב סגור, כמו של בית קדשי הקדשים:

ויעבר. עשה בריחים משלשלאות זהב לפני המחיצה:

ויצפהו. על המחיצה יאמר:

פסוק כב

ואת כל הבית. בא לומר שהכל חפה, ואף התקרה שלא הוזכר למעלה:

וכל המזבח. בכל ששת השטחים:

אשר לדביר. העומד סמוך להדביר:

פסוק כג

ויעש בדביר. בחלל בית קודש הקדשים:

קומתו. קומת כל אחד, והכרובים ההם עמדו בארץ (סוכה ה ב):

פסוק כד

כנף הכרוב. רוחב הכנף מצפון לדרום:

השנית. מוסב על הכנף:

פסוק כה

הכרוב השני. רוחב כנפי כרוב השני ואם כן ארבעת הכנפים מלאו כל רוחב חלל בית קודש הקדשים:

פסוק כו

קומת וגו'. רוצה לומר: כמו שקומת הכרוב האחד היה עשר אמות, כן קומת הכרוב השני:

פסוק כז

הבית הפנימי. זהו בית קודש הקדשים:

ויפרשו. רוצה לומר: עשאום פרושים:

אל תוך הבית. אשר אל אויר חלל הבית:

כנף אל כנף. כנף כרוב האחד, בכנף כרוב השני:

פסוק כט

קירות הבית. הם הצלעות שבפנים:

מסב קלע. מסובב בציורים, וחוזר ומפרש מה היו הציורים, ואמר שהיו פתוחי ציורי כרובים וגו':

מלפנים ולחיצון. לבית קודש הקדשים ולהיכל:

פסוק ל

צפה זהב. על רצפת צלעות הברושים:

לפנימה ולחיצון. לבית קודש הקדשים ולהיכל:

פסוק לא

ואת פתח הדביר. ולפתח העשויה בהמחיצה המפסקת בין ההיכל לבית קודש הקדשים:

עשה דלתות. שתים היו, האחת בהמזוזה מזה, והאחת מזה, וכל אחת כדי רוחב חצי חלל הפתח:

האיל מזוזות חמשית. רוצה לומר: עמודי המזוזות היו בני חמש צלעות, ולא מרובעות כדרך רוב המזוזות:

פסוק לב

ושתי דלתות וגו'. רוצה לומר: אותן שתי הדלתות מעצי השמן, העשויות לפתח הדביר, הן היו קלע, ומצויר עליהם צורת כרובים וגו':

צפה זהב. על הדלתות:

וירד על הכרובים וגו'. צפוי הזהב היה מרדד על הצורות, להיות שוקע במקום שקועו, ובולט במקום בליטתו, באופן שלא יבטל צפוי הזהב את צורות הציורים, אבל יהיו נראים כשהם מצופים זהב:

פסוק לג

מאת רבעית. מרביעית, וכן (ירמיהו ב לז) מאת זה תצאי שהוא כמו מזה. ורוצה לומר: שעשה המזוזות האלה מרובעות, בני ארבעה צלעות, לא כמזוזות של בית קודש הקדשים:

פסוק לד

ושתי דלתות. של ההיכל, היו מעצי ברושים, והיו בתמונת דלתות בית קודש הקדשים, האחת קבועה בהמזוזה מזה, והאחת מזה, ובכל אחת כחצי רוחב חלל הפתח:

שני צלעים הדלת האחת. שני עברי הדלת האחת, מזה ומזה היה מצוייר מעשה גלילים, רצה לומר: אופנים:

ושני קלעים. רצה לומר: וכן שני עברי הדלת השנית, היה מצויר מעשה גלילים. או רצה לומר: ושני ציורים היו להדלת השנית מזה ומזה, והיו מעשה גלילים, והכוונה יהיה לאחדים עם הפירוש הראשון:

פסוק לה

וקלע כרובים. עוד צייר עליהם כרובים וגו':

מישר על המחוקה. היה מרדד את הזהב, להיות מיושר ושוה על חקיקת הציורים אשר על הדלתות, להיות שוקע במקום שקועו, ובולט במקום בליטתו, לבל יבטל הזהב צורות הציורים, אבל יהיה נראה זהב:

פסוק לו

החצר הפנימית. זה עזרת כהנים: שלשה טורי גזית: שלשה שורות זה על גב זה, בנה באבני גזית, ועליהם שורה הרביעית, בנה מארזים כרותות ומחוטבות ביותר, וכסדר הזה בנה אותו עד כלות גבהי הכתלים:

פסוק לז

בשנה הרביעית. למלכות שלמה:

יוסד. הונח היסוד:

פסוק לח

לכל דבריו. כל הדברים הנצרכים בו:

ולכל משפטיו. היא היא, וכפל הדבר במילות שונות:

ויבנהו שבע שנים. רצה לומר: שבנה כל שבעת השנים, ולא הפסיק זמן מה ולא חש למנות החדשים היתרים על שבעת השנים. או רצה לומר: שבנה רק שבע שנים שלמות, כי במשך זמן הבנין, חדל לבנותו בשעור החדשים העודפים על שבעת השנים:

פרק ז

פסוק א

שלש עשרה שנה. לימד בכאן שנתעצל בבנין ביתו, ולא כלהו עד שלש עשרה שנה, אבל בבנין בית המקדש נזדרז וכלהו לשבע שנים, אף כי היה גדול להפליא יותר מביתו:

ויכל וגו'. רוצה לומר: עם ששהה בה י"ג שנה, לא קץ בטורח הבנין, עד כלותו את כלו:

פסוק ב

בית יער הלבנון. כן היה נקרא, כי לפי רוב העמודים שעמדו בה, היה נראה כיער המרובה באילנות או, שבנהו במקום יער הלבנון, כי היה מנהג המלכים בזמן ההוא לבנות להם בית ביער, להתקרר שם בימי הקיץ, ועשויה היא בחלונות מרובים, להכניס שם האויר:

על ארבעה טורי עמודי ארזים. והשורות ההם עמדו לרוחב הבית, והיה נחלק להם האורך לשלשה חלקים שווים, אבל לאורך הבית היה כתלים ממש, כדרך הבנין:

וכרותות ארזים. ארזים מחוטבים, השכיבו על העמודים ההם, לחברם יחד לבל יהיו זזים ממקום עמדם:

פסוק ג

וספן בארז ממעל על הצלעות. כי על העמודים ועל קירות הארזים המחברם יחד, השכיבו צלעות ונסרים, להיות מחיצות הבית ממעל, ועל הצלעות ההם הניחו לוחות ארז, להיות לתקרה [ואמר על העמודים, ולא זכר כרותות הארזים, על כי העמודים היו העיקר לסבול משא הצלעות]:

ארבעים וחמשה. מספר לוחות הארז המכסים את התקרה, היו ארבעים וחמשה:

חמשה עשר הטור. כי העמודים חלקו האורך לשלשה חלקים שווים, ולזה היה גם התקרה נחלק לשלשה חלקים, ובכל חלק הניחו שורה של לוחות ארז, ובה חמשה עשר במספר, והניחו אורך הלוחות לאורך הבית, אם כן היה אורך כל לוח ל"ג אמות ושליש אמה, ורוחב הלוחות לרוחב הבית, והיה רוחב כל לוח ג' אמות ושליש אמה:

פסוק ד

ושקפים שלשה טורים. בהכתלים שעמדו באורך הבית, עשו שלשה שורות חלונות, זה למעלה מזה, בקומת הכותל:

ומחזה אל מחזה. כי בהכותל שמזה ומזה עשו שלשה שורות חלונות, ואמר שהחלונות היו מכוונות זו מול זו, רצה לומר: החלונות מכותל מזה, מול החלונות מכותל מזה:

שלש פעמים. רצה לומר: כן היה בכל שלשת הטורים:

פסוק ה

וכל הפתחים. חללי הפתחים שפתחו בהכתלים ההם היו מרובעים, כי המשקופים היו מיושרים, לא עגולים:

והמזוזות. הם עמודי המזוזות, היו מרובעים בני ארבע צלעות, כדרך רוב המזוזות:

שקף. גם חלון הקטן העשוי ממעל להפתח, היתה רבוע:

ומול מחזה אל מחזה. כמו ומחזה אל מול מחזה, ורצה לומר: החלון שבעבר הזה היה מול החלון שבעבר מזה:

שלש פעמים. יתכן שהיו שלשה פתחים בכותל מזה, ושלשה בכותל מזה, והחלון מלמעלן, וכל השלשה היו זה מול זה, והיה אם כן בכל חלק שבחלק העמודים, פתח אחד מזה, ופתח אחד מזה:

פסוק ו

ואת אולם העמודים. לבית יער הלבנון, עשה אולם עומד על עמודי ארזים, יהיה ארכו חמשים אמה ורחבו שלשים אמה:

ואולם על פניהם. יבאר מקום עמוד האולם, ואמר שעמוד נסמך לבית היער לפני פתחים, וכדרך בית שער, ועמד ארכו לאורך הבית, להיות מול כל שלשת הפתחים שבשלשת חלקי הבית, [ולזה אמר על פניהם, כי היו לפני שלשתן ועיין בתחילת קונטרס בנין הבית ובצורה]:

ועמודים ועב על פניהם. לפני פתחי האולם הזה, עמדו עמודים תקועים בארץ, וממעל להם עץ עב לחברם יחד, לבל יהיו זזים ממקומם והיה עשוי לנוי ולפאר, או להיות כעין מחיצה ולשמירה:

פסוק ז

ואולם הכסא. רצה לומר: אל האולם אשר עמד בו הכסא, אשר ישב עליו לשפוט שם, אל האולם הזה עשה עוד חוצה לו אולם המשפט, שיעמדו שם הבאים למשפט, עד אשר יקראו לבוא לפני המלך:

וספן בארז. כיסה הרצפה בנסרי ארז:

מהקרקע עד הקרקע. רצה לומר: מקרקעית כותל זה, עד קרקעית כותל שממולו:

פסוק ח

וביתו אשר ישב שם. רצה לומר: מקום מושבו בקביעות:

חצר האחרת. אשר עמדה בחצר האחרת, מבפנים לאולם המשפט, בדרך הכניסה מן החוץ אל מקום בתי המלוכה:

כמעשה הזה היה. כמעשה אולם המשפט, ספון בארז כמותו ובית יעשה. הבית אשר עשה לבת פרעה, היה גם כן כאולם המשפט:

פסוק ט

כל אלה. כל הבנינים שזכר, בנה מאבנים יקרות וגדולות, כמדות הראויות לאבני גזית, כפי מה שהיה ידוע להם:

מגוררות במגרה. חתוכות במגרה, לעשותן חלקות משני עבריהן, בעבר הפנימי ובעבר החיצון:
וממסד. מן היסוד עד התקרה, וזהו עד הטפחות, כי הדרך היא לעשות כעין לבזבז בשעור טפח, בולט מהכותל אצל התקרה, והוא מתפארת המלאכה:
ומחוץ. ואף יתר הבנינים, אשר עמדו מחוץ להבתים האלה עד החצר הגדולה, את כולם בנה כבנין האמור, אבל החצר הגדולה עצמה בנה בבנין אחר, כמפורש בענין:

פסוק י

ומיוסד וגו'. רצה לומר: מה שנאמר למעלה אשר אבני היסוד היו שוות לאבני הכותל, אין זה כי אם בדבר שהיו אבני יקרות כמותן, אבל לא ישוו בגודל, כי אבני היסוד גדולות מאבני הכותל, כי אבני יסוד היו בני י' אמות וגו', וגדולים המה ממדת אבני גזית:

פסוק יא

ומלמעלה. כתלים שעל היסודות:
וארז. כל הבנינים האלה, כיסה התקרה בארז:

פסוק יב

וחצר הגדולה סביב. אשר היה מסבב כל בתי המלך:
שלשה טורים. בנין כתליו היה מאבני גזית, שלש שורות זו על גב זו, ועליהם שורה הרביעית היה מארזים כרותות ומחוטבות ביושר, וכמו כן עד כלות גובה הכתלים, היה בנוי בהאופן הזה:
ולחצר בית ה' הפנימית. רצה לומר: וכמו הבנין אשר בנה לחצר בית ה' האמור למעלה, וכן בנה את האולם אשר לפני ההיכל, כי כולם בנה בשלשה טורים גזית וגו':

פסוק יג

את חירם. כך שמו של האומן:

פסוק יד

ממטה נפתלי. אביו היה מבני נפתלי, ואמו היתה מבנות דן כמו שנאמר בד"ה (ב ב יג):
איש צורי. התגורר זמן רב בצור:
חורש נחושת. על אביו הוא חוזר:
וימלא. רצה לומר: ולזה היה חירם בנו ממולא בחכמת מלאכת הנחושת, כי למד מאביו:

פסוק טו

ויצר. לפי שלא עשה המלאכה בהעמודים, רק עשה צורות העמודים בקרקע, ושפך שם הנחושת לאחר התכה, לזה אמר ויצר, רוצה לומר: עשה צורות שני העמודים, אשר היו מנחושת וכו':

שמנה עשרה אמה. ובדברי הימים (ב ג טו) נאמר: אמות שלשים וחמש אורך, אבל שם נאמר מדת שני העמודים יחד, וחצי האמה העודפת כאן, היא הנעשית אחר היציקה בהקשת הקורנס להכניסה בהכותרת האמור בענין, ולזה לא חשבה בדברי הימים, כי שם נאמר בלשון אורך, אשר יורה שחושב בעת היציקה, כאשר שכבו בארץ, ולא היתה אז חצי האמה ההיא, אבל כאן נאמר בלשון קומה, וחושב אם כן אחר ההקמה, וכבר ניתוסף חצי האמה ההוא:

וחוט שתים עשרה וגו'. ואם כן היתה בת ארבע, כי כל שיש ברחבו אחד, יש בהיקפו שלשה:

השני. כמו והשני, ורצה לומר: וכן היה העמוד השני, ובסוף ירמיהו (נב כא) נאמר: ועביו ארבעה אצבעות נבוב:

פסוק טז

מוצק נחושת. מעשה יציקה היו, ומנחושת:

חמש אמות. ובסוף מלכים ב (כה יז) נאמר: שלש אמות, וזה לפי ששתי האמות התחתוניות של קומת הגולה, לא היו מצוירות, והיו אם כן שוות לתמונת העמוד, ולזה לא חשבם:

פסוק יז

שבכים מעשה שבכה. ציורי ענפים מעשה שבכה, הנקוב מעבר לעבר וקלועים זה בזה:

מעשה שרשרות. היה עשוי לכותרות, רוצה לומר: לחלק העליון כמפורש בענין:

שבעה. ציורי שבעת ענפים היו מקיפים כל כותרת:

פסוק יח

ויעש את העמודים. למעלה אמר שעשה צורת העמודים בקרקע, וכאן אמר שעשה העמודים עצמן, רצה לומר: ששפך הנחשת לאחר ההתכה, אל מקום חפירת הציור:

ושני טורים וגו'. על כל שבכה היא חלק העליון מהכותרת, סיבב שני שורות רמונים זה למעלה מזה, והיו עשוים מנחושת, וחרוזים בשלשלאות, וראשיהם קשורים זה בזה, ונתנם על השבכה:

לכסות את הכותרת. רצה לומר: לשבכה העשויה לכסות אחת את אחת מהכותרת, חלק התחתון שבה. כי תמונת הכותרת היתה כעין שני אגנות, כפויה זו על גב זו, התחתונה בית קבולה למעלה ושוה לתמונת העמוד, כי היתה מבלי ציור, וקרויה למטה בענין 'גולת הכותרת', והעליונה בית קבולה למטה, כפויה על התחתונה, ועשויה מעשה שבכה וכמו שנאמר בענין, והשבכות שתים, לכסות שתי גולות הכותרת, והרמונים היו תלוים בתחתית השבכה אם כן סמוכים המה לעליונית הגולה וכסו אותה, ולזה אמר הטורים היו על השבכה, העשויה לכסות גולת הכותרת, את החלק העליון ממנה, הסמוכה לראש הרמונים כשהם תלוים בתחתית השבכה, כי אז סמוכה להם עליונית הגולה, ונכסת מהם כאמור:

וכן עשה. כדרך שתלה הרמונים באחת, כן תלה בשנית:

פסוק יט

מעשה שושן באולם. כי ציורי שבעת הענפים היו מקיפים סביב את חלק העליון מן הכותרת, אולם ממעל, רצה לומר: השטח הרואה את הכיפה הקרוי אולם, מעשה השטח ההוא היה מעשה שושן. או רצה לומר: לאחר שהעמידו את העמודים באולם, עשו מנחושת מעשה שושן, וחברו על הכותרת כשהם באולם:

ארבע אמות. מעשה השושן היתה בשטח ארבע אמות על הכותרת ממעל, כי העמודים היו ברוחב ארבע אמות כמו שנאמר למעלה, והכותרות בולטין מכל צד, והיו אם כן יותר מארבע אמות, אבל מעשה השושן היתה רק בשטח ארבע אמות:

פסוק כ

וכתרת וגו'. בא לומר מאין היה השטח הזה, ואמר אל תחשוב שכתרי העמודים לא היו כי אם סביבות העמוד, ולא היו נעשים ככיפת כובע לכסות גם חלל העמוד ממעל, כי הכותרות ההם כסו גם ממעל מלעומת הבטן, שהוא חלל העמוד הפונה לעבר השבכה לצד מעלה, אם כן מזה בא השטח אשר היה עליו מעשה השושן:

והרמונים מאתים טורים. רצה לומר: מספר הרמונים היו מאתים, חרוזים בשני טורים, ונתונים המה סביב על הכותרת, מאה בכל טור:

השנית. כמו והשנית, רצה לומר: וכן היו מספר הרמונים לכותרת השנית:

פסוק כא

לאולם ההיכל. באולם שלפני ההיכל:

הימני. אשר בפאת הדרומי:

יכין. לסימן טוב שיכון הבית לעד:

השמאלי. אשר בפאת הצפוני:
בועז. היא מלה מורכבת 'בו עז' רצה לומר: בהבית הזה בקרבנות הנעשים בה, ימצא עוז וחוזק לישראל:

פסוק כב

ועל ראש העמודים. רצה לומר: לאחר הקמת העמודים בהאולם, אז הניח מעשה השושן על ראש העמודים, והוא השטח הרואה כיפת האולם:
ותתום וגו'. כי בעת הקמתה עדיין לא נשלמה המלאכה, עד אשר הניח עליהם מעשה השושן, וחברם אחר ההקמה:

פסוק כג

ויעש את הים. גיגית גדולה עשויה כדמות הים, ובדברי הימים (ב ד ו) נאמר שהיו הכהנים רוחצים שם לטבול מטומאתן ואמרו רבותינו (ירושלמי יומא ג ח): ז"ל שלא היו המים שאובים כי רגלי הבקרים שעמדו תחתיו היו נקובים וחלולים, ודרך בם בא המים, מן המעין:
מוצק. ביציקה נעשה, לא בהקשת הקורנס:
משפתו. משפת עבר זה, עד השפה שממולו:
עגול סביב. בכל סביבו היה עגול:
וקו שלשים. כי כל שיש ברחבו אחד, יש בהקיפו שלשה (ראה עירובין נו ב):

פסוק כד

מתחת לשפתו. רוצה לומר: בשלש אמות התחתונות, כי שתי האמות עליונות היו עגולות, ושלש התחתונות היו מרובעות, כן אמרו רבותינו ז"ל בעירובין (יד ב). והפקעים ההם היו במקום רבועו, וזה שנאמר עשר באמה מקיפים וכו', ורצה לומר: ארבע הפאות שבכל אחת עשר אמות, היו הפקעים מקיפים וכו':
שני טורים הפקעים וגו'. הפקעים היו שני טורים, והיו נצוקים עם יציקת הים ביחד, לא בפני עצמם וחברם אחר זה אל הים:

פסוק כה

עומד. הים הזה היה עומד על י"ב בקר, עשויות מנחשת:
פונים. את פניהם:
והים עליהם. לתוספת ביאור כפל הדבר:
וכל אחוריהם. אחורי הבקר היו לצד פנים, אחוריו של זה מול אחוריו של זה:

פסוק כו

ועביו. שוליו ודפנותיו:

ושפתו. שפת הים ממעל, היה מעשה דק ומרודד, כמעשה שפת כוס המצוייר מפרח ושושן:

אלפים בת יכיל. הים היה מחזיק אלפים בת, והם מאה וחמשים מקוה טהרה, שבכל אחת מ' סאה, ובדברי הימים (ב ד ה) נאמר: בתים שלשת אלפים, ואמרו רבותינו (עירובין שם): ז"ל אלפים בלח, הם שלשת אלפים ביבש, עם הגודש שהוא בשעור מחצית בית הקבול:

פסוק כז

המכונות. הם כני הכיורות, ובכל מכונה היה תחוב עוד כן, ובו היה מושב הכיור, כמפורש בענין:

קומתה. קומת המכונה עם הכן התחוב בה:

פסוק כח

מסגרות להם. בתחתיות כל מכונה אצל שוליו, היה מחיצה נמוכה, מקפת וסוגרת את המכונה מכל ארבעת הפאות:

ומסגרות בין השלבים. לקומת המכונה עמדו כעין שליבי סולם עשויים מנחושת, ובראשיהם היו נכפפים זה מול זה, להיות לגג על המכונה, עשויה ככיפת כובע ולמטה בענין קרויה 'כותרת', לרוחב השליבות ההם עשו כעין לבזבזין, סוגרות ומסבבות ארבעת הפאות סביב, לחבר את השליבות זה לזה:

פסוק כט

אריות. היו מצויר אריות וגו':

ועל השלבים כן ממעל. כי בגג המכונה הנעשה מן השלבים, הניחו באמצעיתו נקב עגול ברוחב אמה וחצי, וסבבו הנקב ההיא במחיצה עולה כלפי מעלה ברום חצי אמה, הקרויה בענין פי 'הכותרת', ובהמחיצה ההיא תחבו הכן העליון, ונמצא יושב הוא ממעל להשלבים, העולים ונכפפים עד המחיצה ההיא:

ומתחת לאריות. מתחת ציורי האריות והבקר הנעשים בהמסגרת:

ליות מעשה מורד. ועשוי מעשה רדידה, בהקשת הקורנס, לא ביציקה:

פסוק ל

וארבעה אופני. ב' לפנים ב' לאחור, כאלו ישאו אותה:

וסרני נחשת. שולי המכונה עשוי מנסרים ולוחות של נחושת:

וארבעה פעמותיו. על הכן יאמר, שהיה נטפל על המכונה ותחוב בו, ובו היו הכתפות להחזיק את הכיור התחוב בו, לבל יפול אל חללו יותר מהנרצה, אבל המכונה עצמה לא היה צריך לכתפות, לבל יפול הכן לחלל המכונה יותר מן הנרצה, כי הכן היה בתחתיתו עגול, לתחבו בהמחיצה העגולה הקרויה פי הכותרת, היוצאת מן המכונה, ועליונית הכן היה מרובע, ולא היה יכול אם כן ליפול לחלל המכונה יותר מהנרצה, כי קרנות הריבוע העמידו על מקומו, אבל הכיור יכול היה ליפול לחלל הכן יותר מהנרצה, כי לא היה בו להעמיד עצמו על מקומו, לזה עשו בדי זויות הכן כעין כתפות, יורדות עד מתחת להכיור, להחזיקו לבל יפול למטה:

הכתפות יצוקות. מעשה יציקה היו, ולא בהקשת הקורנס:

מעבר איש ליות. מצד כל אחד מן הכתפות, במקום הנגלה לעומת מחברתו, היה מצוייר זכר ונקבה חבורים יחד:

פסוק לא

ופיהו. פה הכן, עלה אמה למעלה מבית הכותרת, היא המחיצה העגולה היוצאת מנקב הכותרת, כי קומת המחיצה ההיא היתה חצי האמה, וקומת הכן היה אמה וחצי, ובתחתיתו היה עגול חצי האמה, והיה תחוב במחיצת נקב הכותרת, והאמה העליונה היתה מרובעת, ועלתה למעלה מבית לכותרת:

ופיה. היא בית הכותרת שהיא המחיצה, העגולה העולה מנקב הכותרת:

עגול. היה עגול כמעשה תחתית הכן, להיות נוח לתחוב בו את הכן:

אמה וחצי, האמה. משפת המחיצה מזה, עד השפה שממולו, היה אמה וחצי האמה, וכמדת נקב הכותרת:

וגם על פיה. על מחיצת נקב הכותרת, עשו ציורים:

ומסגרותיהם. מסגרי המכונות אשר היו בין השלבים, היו מרובעות בכל אורכן, ולא נמצא בהם מקומות עגולות:

פסוק לב

וארבעת האופנים. רצה לומר: נקבי ארבעת אופני המכונה, והם המקומות אשר הידות תחובות בהם, הנקבים ההם היו מול תחת המסגרות, והיא המחיצה הנמוכה בתחתיות המכונה אצל שוליו, כי שם היו קבועים הידות, ולמולם היו נקבי האופנים, וכדרך אופני המרכבה:

וידות האופנים. הידות התחובות בנקבי האופנים ומתגלגלים עליהם, הם היו קבועים בהמכונה:

פסוק לג
כמעשה אופן המרכבה. כתמונת אופנים העשוים במרכבה:
הכל מוצק. ביציקה נעשו ולא בהקשת הקורנס:

פסוק לד
וארבע כתפות. רצה לומר: ארבעת הכתפות האמור למעלה, אשר היו בארבע פנות הכן שעל המכונה, הנה הכתפות ההם יצאו ממנו, כי ביציקה אחת יצקם, ולא יצקם בפני עצמם וחברם אחר זה אל הכן:

פסוק לה
ובראש המכונה. בא לומר שהמחיצה העגולה שהיתה בראש המכונה סביב הנקב, היתה קומתה חצי האמה, והיה עגול מסביב בכל קומתה:
ועל ראש המכונה ידותיה. הידות היו מונחות ודבוקות על ראש המכונה, ומשם היו נמשכין ויורדין בעברי המכונה כלפי מטה, עד אשר באו מתחת המסגרות, היא המחיצה הנמוכה, ומשם נתארכו להלן מן המכונה אילך ואילך, והיו נתחבות בנקבי האופנים:
ומסגרותיה ממנה. מסגרות המכונה היו ממנה, רוצה לומר: מוצק עמה, ולא שנעשה לבד וחבר במלאכה:

פסוק לו
ויפתח על הלוחות. עשה פתוחים וציורים על הנסרים המונחים בשולי המכונה, גם עשה פתוחים על הידות, במקום המונח ודבק במכונה, ואף על מסגרותיה היא המחיצה הנמוכה, על כולם עשה פתוחי כרובים, אריות, ואילני תמר, וכחבורי איש ולויה שלו, רצה לומר: בת זוגו (יומא נד א), כן צייר כל אחד מסביב:

פסוק לז
כזאת. כתמונה הזאת:
מוצק אחד. רוצה לומר: כיציקת זה, כן יציקת זה:
קצב אחד. רוצה לומר: שווים כאלו נחתכו כאחד:

פסוק לח
הכיור האחד. גבהו של הכיור:
על המכונה. על הכן שעל המכונה:

פסוק לט
על כתף הבית. היא עזרת הכהנים:
קדמה ממול נגב. רוצה לומר: משוך כלפי מקצוע מזרחית דרומית שבעזרת כהנים:

פסוק מ
בית ה'. לצורך בית ה':

פסוק מב
לשתי השבכות. העשויות לתלות בתחתית השבכות:
שני טורים. בכל טור מאה רמונים:
לכסות את שתי וגו'. על הרמונים יאמר, שהיו מכסים חלק העליון מן הגולה, שהרי היו תלויין בתחתית השבכה, והיו יורדין על עליונות הגולה:

פסוק מה
בית ה'. לצורך בית ה':
נחשת ממרט. היו מנחושת צרוף ומזוקק:

פסוק מו
במעבה האדמה. בעובי האדמה, חפר צורות הכלים ההם, ושפך בהם את הנחושת לאחר ההתכה:

פסוק מז
וינח שלמה וגו'. הניח מלשקול אותם, מחמת שהיו מרובים מאד מאד, ולא היה נחקר לדעת משקל הנחושת, וכפל הדבר במלות שונות לתוספת ביאור:

פסוק מח
אשר בית ה'. אשר לבית ה':
ואת השולחן. רוצה לומר: קבוצת השלחנות, כי עשר שלחנות עשה כמו שנאמר בדברי הימים (ב ד ח):
זהב. מוסב על השלחן:

פסוק מט
חמש מימין. רוצה לומר: מימין מנורת משה, אבל כולם העמיד בדרום, שהתורה אמרה בה (שמות כו לה): על צלע המשכן תימנה:
לפני הדביר. כי בהיכל עמדו:

פסוק נ
הבית הפנימי. ולתוספת ביאור כפל ואמר לקדש הקדשים וכן לדלתי הבית, כפל לתוספת ביאור ואמר להיכל:
זהב. מוסב על הפותות, שהם היו מזהב:

פסוק נא
את קדשי. מה שהקדיש דוד אביו וכו', כי כל הבנין וכליו עשה שלמה משלו, ממה שקבץ הוא [לבד כלי נחושת, עשה ממה שלקח אביו מערי הדדעזר, כמו שנאמר בדברי הימים א יח]:
נתן. כמו ונתן, רוצה לומר: שהביא קדשי אביו, ונתן אותם באוצרות העשויות בבית ה':

פרק ח

פסוק א
אז. כאשר נשלם כל מלאכת הבנין:
נשיאי האבות. הנשיאים לכל בתי האבות של בני ישראל, והם הם ראשי המטות שזכר, ולתוספת ביאור כפל:

פסוק ב
בירח האתנים. חודש תשרי נקרא ירח האתנים, מלשון איתן וחוזק, על שם כי בחודש תשרי הם המועדים היותר חזקים, ומיישרים את האדם אל השלמות:

פסוק ד
ואת אוהל מועד. בגבעון היה, ומשם העלוהו וגנזוהו באוצרות בית ה', בהעליות אשר ממעל להיכל ולדביר:
הכהנים הלוים. הכהנים העלו הארון, והלוים את אוהל מועד וכליו:

פסוק ה
אתו לפני הארון. ללכת עמו לפני הארון:

פסוק ו
כנפי הכרובים. הם שעשה שלמה, ועמדו בארץ כמו שנאמר למעלה:

פסוק ז
כי הכרובים וכו'. רוצה לומר: כי מתחילה נעשה שיפרשו הכרובים כנפיהם אל מקום עמידת הארון, ולזה בהכנסת הארון אל מקומו, היו אם כן הכרובים מסככים עליו:

פסוק ח
ויאריכו הבדים. רוצה לומר: משכו הבדים לחוץ כלפי המזרח, והיו נראים לפני הדביר, בהיותם דוחקין ובולטין בפרוכת, שהיה מול הפתח, אבל לא היו נראים החוצה להיות מקרעין בפרוכת לצאת חוצה לו:
ויהיו שם. על הבדים יאמר, שהיו שם באותה הנחה ומצב:

עד היום הזה. רוצה לומר: עד אשר נגנז בימי יאשיהו:

פסוק ט
אשר כרת וכו'. בעת שנתנם:

פסוק י
מן הקדש. אחר שהעמידו בה את הארון:
והענן. הוא כעין עשן:

פסוק יא
לעמוד. בהיכל ובעזרה:
כבוד ה'. הוא הענן שזכר:

פסוק יב
אז. בראות הענן, אמר רואה אני כי באה השכינה, כי ה' אמר לשכון בערפל, כמו שנאמר (שמות כ יח): אל הערפל אשר שם האלהים וערפל הוא עב הענן:

פסוק יג
בנה בניתי וכו'. רצה לומר הואיל ובאה השכינה, בניתי אם כן בית זבול לך, ולא היה עמלי בחנם. ואמר בדרך משל, כאדם הדר בבית אחד:
מכון. יהיה מכון לשבתך בה עד עולם, כי מעתה לא תשרה השכינה עוד במקום אחר:

פסוק יד
ויסב וכו'. אל מול העם:
עומד. כי אין ישיבה בעזרה וכו':

פסוק טו
ובידו מלא. בכח ידו השלים דברו אשר דיבר לאמר:

פסוק טז
לבנות בית. לבנות בה בית:
ואבחר בדוד וגו'. שעל ידו בא ההכנה לבחור בירושלים לבנות בה בית:

פסוק יח
הטיבות וכו'. טוב עשית בזה, ולזכות תחשב, כי על ידו באה ההכנה לצוות עליה ולהכין הכל:

פסוק יט
רק אתה וגו'. עם שתכין הכל:

פסוק כא
ואשים שם. בהבית הזה:
אשר שם. בזה הארון:
ברית ה'. לוחות הברית, אשר כרת ברית עם ישראל בעת שנתנם:

פסוק כב
ויפרש כפיו. כדרך שואל החסד:

פסוק כג
שמר הברית. הגמול שהבטיח בברית:

פסוק כד
אשר שמרת וגו'. רצה לומר: אשר נראה לכל ששמרת לו הבטחתך אשר הבטחתו, שאני אבנה הבית:
ותדבר בפיך. כמו שדברת, כן מלאת בכח ידך, כאשר נראה היום:

פסוק כה
שמור וגו'. רצה לומר: שמור גם ההבטחה ההיא, אשר הבטחתו שאם זרעו יצדקו לא יופסק מהם המלוכה:

פסוק כו
יאמן נא. רצה לומר: עשה דבר לשיהא נקרא שם הבית אשר בניתי, בית ה':

פסוק כז
כי האמנם. האם אמת הדבר שישב אלהים בבית העשוי על ארץ, בתמיה, הלא השמים לא יכלכלוך, ומכל שכן הבית, ואם כן במה יהיה בית ה':

פסוק כח
ופנית. לזאת פנה נא אל תפלתי, מה שאתפלל על עיקר כוונת תועלת הבית, ובמה יקרא בית ה':

פסוק כט
להיות. וזהו תפלתי להיות עיניך וכו':
אל המקום הזה. במקום הזה, וכן (שמות כה כא) ואל הארון, ומשפטו: ובהארון:

פסוק ל
ושמעת וגו'. רצה לומר: כמו שאני מתפלל שתשמע תפלתי, כן אני שואל לשמוע תפלת כל עמך:

ואתה תשמע וגו'. רצה לומר: לא שתשב פה לשמוע, כי אם התפלה העשויה פה, ישמע אל השמים, ותקבלה ברחמים, ותסלח לעון המתפלל:

פסוק לא

איש לרעהו. בדבר ממון:

ונשא בו אלה. ויחויב בו חוב שבועה להשביעו:

ובא אלה. רצה לומר: וישבע לפני המזבח:

פסוק לב

להרשיע רשע. לחייב את הרשע, לתת גמול דרכו בראשו, הנשבע לשקר עם המשביע בחנם, ולפי שאמר למעלה ושמעת וסלחת, אמר על זה לא תסלח, הואיל וחלל הבית עם השבועה:

ולהצדיק צדיק. את הנשבע באמת, ואת המשביע בצדק:

פסוק לג

אשר יחטאו. על אשר חטאו:

פסוק לד

והשבותם. רצה לומר: כאשר יצאו עוד למלחמה, לא יהיו עוד נגפים ללכת בשבי, אבל ישובו לארצם:

פסוק לה

כי תענם. ישובו מחטאתם, למען אשר תענם בעת הצרה, ולא מאהבת המקום:

פסוק לו

ואתה תשמע. עם שלא שבו מאהבה:

כי תורם. בזה תלמדם דרך הטובה, לעשות מאהבה, בראותם חסדי המקום:

ונתתה. ולזה מלא משאלותם ותן המטר:

פסוק לז

רעב כי יהיה. מסבות אחרות, לא מעצירת המטר:

שדפון וכו'. והרעב מוכן לבוא:

כי יצר לו אויבו. כשיבוא אויבו לצור עליו בארצו ובשעריו:

כל נגע. או כל מיני נגע ומחלה אשר יבוא בו:

פסוק לח

לכל האדם וכו'. לכל איש יחידי מכל עמך ישראל, אשר תכיר בנגע לבבו, לדעת שבא בעבור רשעו:

פסוק לט
ועשית. תעשה שאלתו, וחוזר ומפרש ונתת לאיש ככל דרכיו, רצה לומר: כפי כל הדרכים ששאל:
אשר תדע. וזה לאיש אשר תדע את לבבו שלם עמך:

פסוק מ
למען יראוך. בראותם שעם התפלה והתשובה הלכה לה הצרה, ידעו שיד ה' עשתה:

פסוק מא
למען שמך. בעבור פרסום שמך:

פסוק מד
בדרך אשר תשלחם. כי אין יוצאין במלחמה טרם ישאלו בה':
דרך העיר. כי בהיותם בדרך, לא יוכלו לבוא לבית ה' להתפלל בה, ולזה אמר אף כשיכוונו שתלך תפלתם השמימה דרך העיר והבית:

פסוק מה
ועשית משפטם. לנקום נקמתם מיד האויב:

פסוק מו
כי אין אדם וכו'. רצה לומר: אם אין בהם אדם אשר לא יחטא, בכדי להגן הוא על כולם, ואז בודאי תאנף בם:

פסוק מח
דרך ארצם. כי בהיותם בארץ אויב, תהיה הכוונה שתעבור התפלה דרך ארצם והעיר והבית:

פסוק מט
ועשית משפטם. לנקום מאויביהם, למען יכירו שלא טוב בעיני ה' הכבדת עולם על ישראל:

פסוק נ
ונתתם לרחמים. במה שתנקום בהם, יבינו שמהראוי לרחם על ישראל, וכן יעשו כי ירחמו:

פסוק נא
מתוך כור הברזל. מתוך קושי השעבוד, וכאילו היו נתונים בכור ברזל, העומד על האש:

פסוק נב
להיות. רצה לומר: ההוצאה ממצרים היתה בכדי להיות עיניך פתוחות, בין אל יחיד בין אל רבים:
בכל קראם. בכל דבר אשר יקראו אליך:

פסוק נג
כי אתה הבדלתם. לפי שהבדלתם מכל האומות להיות הם לך לנחלה, אם כן מהראוי לשמוע אליהם בכל קראם אליך:

פסוק נד
מכרוע. ממה שהיה כורע על ברכיו בעת תפלתו:

פסוק נו
ברוך ה'. טרם ברך את העם, ראה כי טוב לברך את ה' בראשונה:
לא נפל. רצה לומר: לא נחסר:

פסוק נז
עם אבותינו. הם אנשי דור המדבר, שהיתה השכינה שורה עמהם בתמידות:

פסוק נח
להטות וכו'. כמו שהטה לבב אבותינו, בהיות הדבור מצוי להם:

פסוק נט
דברי אלה. האמורים למעלה בדברי תחנתו, אשר שאל על כל המתפללים:
קרובים. להיות התפלות קרובים להשמע לה' בכל עת התפלה, בין ביום בין בלילה:
לעשות. רצה לומר: לשמוע התפלה ולעשות המבוקש:
משפט עבדו וכו'. רצה לומר: דבר הנצרך, בין ליחיד בין לרבים:
דבר יום ביומו. רצה לומר: דבר הנצרך ביום ההוא, יעשה ביומו:

פסוק ס
למען דעת. בראותם השגחתו הנפלא בעמו:

פסוק סא
והיה לבבכם שלם. כאומר כן יהיה כאשר יהיה לבבכם שלם וכו', אבל בזולת זאת לא תועיל התפלה, עם שתהיה בהבית הזה:
כיום הזה. אשר לבבכם שלם עם ה':

פסוק סד
קדש המלך. בקדושת המזבח:

תוך החצר. רצפת חצר הכהנים:
כי עשה שם. על הרצפה ההיא:
מזבח הנחשת. אשר עשה שלמה, כמו שנאמר בדברי הימים (ב ז ז): כי מזבח הנחושת אשר עשה שלמה וכו', רצה לומר: מזבח אבנים תחת מזבח נחושת שעשה משה במדבר:
קטן מהכיל וכו'. היה קטן מלהחזיק כל הקרבנות המרובים:

פסוק סה
את החג. חנוכת הבית נקרא גם הוא חג, בהיותו קרוב אל החג או נקרא חג בעבור רבוי הקרבנות, כמו (תהלים קי ח כז): אסרו חג, ורצה לומר אסרו קרבן:
מלבא חמת. מן המקום שבאים בה לחמת, והיא בפאת הצפוני:
עד נחל מצרים. שהוא בפאת הדרומי:
שבעת ימים וכו'. בתחילה עשו שבעת ימי חנוכת הבית, ואחרי זה שבעת ימי החג, והרבו בהם בהקרבנות בעבור חנוכת הבית:
ארבעה עשר יום. ללמד שהיו רצופים:

פסוק סו
ביום השמיני. מימי החג, הוא שמיני העצרת:
שלח את העם. רצה לומר: נטלו ממנו רשות ללכת, כי לא הלכו ביום טוב, וביום המחרת טרם הלכו חזרו ליטול רשות, ולזה נאמר בדברי הימים (שם פסוק י) בכ"ג בחודש שלח את העם, והוא היום שאחר החג:
לדוד עבדו. שקיים לו הבטחתו, אשר בנו היושב על כסאו בנה הבית:
ולישראל עמו. על כי ראו אשר שרתה השכינה בהבית הבנוי:

פרק ט

פסוק ב
כאשר וכו'. רצה לומר: באופן מראה הנבואה שנראה אליו בגבעון:

פסוק ג
לשום שמי. לחול בה שמי, להיות בית ה':
עיני ולבי. רצה לומר: השגחתי:

פסוק ו
אתם. רצה לומר: אתה ובני הדור הזה:

פסוק ז
אשלח. רצה לומר: תחרב הבית:
למשל. ימשלו בהם לדמיון לדבר מה לפי גודל המפלה אשר תבוא עליהם:

פסוק ח
יהיה עליון. כמו היה עליון, עתיד במקום עבר, ורצה לומר: הבית שהיה עליון וחשוב יהיה חרב, וכל עובר יתמה על חורבנו: ואמרו. אלו לאלו:

פסוק יא
חירם. לשתי הבתים האלה היה חירם סובל אותו, בתת לו די ספוקו עצי ארזים וכו':
אז. אחר השלמת הבתים נתן המלך לחירם לתשלום גמול, מלבד החטים והשמן האמור למעלה:

פסוק יג
ארץ כבול. רצה לומר: ארץ טיט, אשר הרגלים משתקעים בה, כאילו אסורים בכבלי ברזל, ובעבור זה היו מעטים פירותיה:

פסוק טו
וזה דבר המס. רצה לומר: המס אשר העלה מישראל, על זה היה דבר המס לבנות את בית ה' וכו':
ואת המלוא. כי דוד הניח סמוך להחומה מקום פנוי להתאסף בו אנשים כמו שנאמר (שמואל ב ה ט) ויבן מן המלוא וביתה, ובא שלמה ובנאה:

פסוק טז
שלוחים. רצה לומר: במקום מנחה ששולחים בני אדם לבנותיהם, וכן (מיכא א יד): לכן תתני שלוחים:

פסוק יז
ויבן וכו'. רצה לומר: ועל שפרעה שרפה, לזה בנאה שלמה:

פסוק יח
במדבר בארץ. רצה לומר: סמוך אל הישוב:

פסוק כא
למס עובד. לא למס ממון, כי אם שיעבוד בעצמו עבודתו:

פסוק כב
עבד. לעבוד בגופו עבודת עבד:

פסוק כג
שרי הנצבים. רצה לומר: ממונים על הממונים:
חמשים וחמש מאות. שלש מאות היו מן הגבעונים, ור"ן היו מבני ישראל [והם היו ממונים על ממוני שאר מלאכת המלך, זולת ממוני נושאי הסבל וחוצבים בהר שאמר למעלה] ובדברי הימים חשב של ישראל לבדן:

פסוק כד
אך בת פרעה. רצה לומר: מיד כאשר עלתה בת פרעה אל ביתה, בנה לכבודה את המלוא, שהיה סמוך לביתה:

פסוק כה
והעלה שלמה. רצה לומר: מממונו התנדב בעבור כל ישראל:
ושלש פעמים. שלש רגלים:
והקטיר אתו. רצה לומר: הקטיר עליו קטורת על המזבח אשר לפני ה', וזהו מזבח הזהב שבהיכל, והוא מקרא קצר בדבר המובן מאיליו:
ושלם. השלים עבודת הבית לכל משפטו:

פסוק כו
את אילות. עם אילות, רצה לומר: סמוך לה:

פסוק כז
אנשי אניות. מלומדים ללכת באניות, יודעי דרך הים:

פסוק כח
אופירה. שם היה מקום מחצב הזהב:
ועשרים. ובדברי הימים (ב ח יח) נאמר וחמשים, ואולי שלשים מהם הוציאו בהוצאת הדרך:

פרק י

פסוק א
לשם ה'. רוצה לומר: שמעה אשר חכמתו איננה מטבע האנושי, כי אם מה' היתה לו:
לנסותו בחידות. לשאלו דברים סתומים קשה הידיעה, ואם יגידם, תדע נאמנה שמאת ה' היתה לו החכמה:

פסוק ב
עם לבבה. אשר הסתירה מכל אדם ושמרה בלבבה ולא גלתה מאז, לחשוב שהיה הדבר נשמע לשלמה:

פסוק ג
את כל דבריה. אשר שאלה אותו:
לא היה דבר. מכל דברי חידותיה לא היה דבר נעלם מן המלך אשר לא הגיד לה, כי הכל ידע והגיד לה את כולם:

פסוק ה
ומושב עבדיו. כל אחד במקום הראוי לו, וכן היה מעמד משרתיו, כל אחד במקום הראוי לשירותו:
ומלבושיהם. הראוי לכל אחד לפי מה שהוא:
ועולתו. דרך עלותו לבית ה':
ולא היה וגו'. אמר בלשון גוזמא לרוב התמהון:

פסוק ז
הוספת. החכמה הנמצא בך, מרובה יותר מאשר הוגד לי:

פסוק ט
באהבת ה'. בעבור אהבת ה' לישראל, שמך עליהם למלך, לעשות כרוחב חכמתך משפט וצדקה:

פסוק יב
מסעד. הוא העליה שזכר למעלה שהיה לבית ה' ולבית המלך, רצה לומר: מזה לזה, ובדברי הימים (ב ט יא) נקרא מסילה על היותו מסילה ללכת בה, וכאן נקרא מסעד, לפי שהיה לו כעין מעקה מפה ומפה, להיות העולה נשען ונסעד בהם:
לשרים. למשוררים:
לא בא כן. מעולם לא בא משם בכמות רב ובגודל כאשר אז:

פסוק יג
כל חפצה. מהדברים היקרים שראתה בבית שלמה:
אשר נתן לה. זולת שאלתה:
כיד המלך שלמה. רצה לומר: בנדיבת רב, כראוי למלך שלמה:

פסוק יד
אשר בא. מאופיר:

פסוק טו
לבד מאנשי התרים. לבד הזהב הבא אליו מאנשי התרים וכו':

פסוק טז
זהב שחוט. לרוב עשרו עשאם מזהב טוב, עם כי הדרך לעשותם מברזל:
שש מאות זהב. רצה לומר: דינרי זהב:
יעלה. היה נכנס בו:

פסוק יז
שלשת מנים. ובדברי הימים (שם פסוק טז) נאמר: שלש מאות זהב, כי מנה הוא ליטרא, ובו מאה דינרי זהב:

פסוק יט
וראש עגול לכסה מאחריו. למאחרי הכסא, יצא ממעל היושב מכסה עגולה, כעין כיפת כובע:
וידות. כעין זרועות, יצא אצל מקום הישיבה להשען בהם:
אריות. עשוים מזהב:

פסוק כ
המעלות. אשר יעלו בהם לשבת על הכסא:
מזה ומזה. ששה מזה, וששה מזה:

פסוק כא
אין כסף. לא היה בהם כלי כסף, כי הכסף לא היה נחשב למאומה:

פסוק כב
למלך בים. המלך היה לו בים אניה הולכת תרשיש, כאחת ויחד עם אני חירם מלך צור, ואחת לשלש שנים תבוא האניה מן תרשיש [ויתכן שאין זה אופיר האמור למעלה, ולשני המקומות שלח אניות]:

פסוק כד
מבקשים וכו'. היו חפצים לראות את פני שלמה:

פסוק כה
דבר שנה בשנה. מנהג שנה בשנה, כי כן היה עת בואם, פעם בשנה:

פסוק כו
ויאסוף. מן המנחות שהביאו לו, לבד מה שהיה לו מאז האמור למעלה:
וינחם. מקצתם הניח בערי הרכב, ומקצתם נשארו עם המלך בירושלים:

פסוק כז
ויתן המלך וכו' כאבנים. הניחם ברחוב העיר כאבנים, ובעבור כי היו רבי המשקל, לא היה מהאפשר לגנבם וללקחם:
אשר בשפלה. הגדלים בשפלה הרבה מאוד:

פסוק כח
ומוצא הסוסים. מקום מוצא הסוסים שהיה לשלמה, ממצרים היה, כי הם הוציאו הסוסים ממקומם להביא אל שלמה, כי היה לו עמהם מקח ידוע וקצוב, וכאשר יאמר במקרא שלאחריו:
ומקוה. הנה התרגום לא תרגם מלת ומקוה, ונראה מזה דעת התרגום שהיה שם מחוז נקרא קוה, והמ"ם היא במקום מן, ורצה לומר: וגם מן קוה קנה סוסים, ולא באופן אשר קנה ממצרים, רק הוא שלח סוחריו והמה יקחו מן מחוז קוה במחיר, רצה לומר: בערך הראוי לפי השווי, לא במקח ידוע וקצוב:

פסוק כט
ותעלה ותצא. רצה לומר: הוצאה ממצרים והועלה לו מרכבה, והם ד' סוסים, בעבור מחיר שש מאות שקל כסף, כי כן היה המקח קצוב ביניהם:
וסוס בחמשים ומאה. ומזה נשמע שהמרכבה הם ד' סוסים:
וכן לכל מלכי החתים. גם להם מכרו אנשי מצרים במקח הקצוב הזה, עם שהיו קרובים להם ולא היה להם מרחק רב להוליך הסוסים:
בידם יוציאו. אנשי מצרים עצמם הוציאו הסוסים בידם, להביאם למקום הקונה אותם או שעל מלכי החתים וכו' יאמר, שהם יוציאו בידם, ורצה לומר: עם שגם הם נתנו ערך קצבת שלמה, מכל מקום בהבאה למקומם לא היה להם יפוי הכח כשלמה:

פרק יא

פסוק א
ואת בת פרעה. לפי שהיתה חביבה עליו מכולן, לזה פרטה לעצמה:

פסוק ב
מן הגוים. על החתיות חוזר, שהם משבעה העכו"ם שאמרה התורה (דברים ז ג ד): לא תתחתן בם וכו' כי יסיר וכו':

פסוק ד
אחרי אלהים אחרים. רצה לומר: להניח אותן ללכת הן אחרי אלהים אחרים:

פסוק ה
וילך שלמה. על שלא מיחה בנשיו ההולכות, מעלה עליו הכתוב כאילו הלך אחריהם:

פסוק ו
ולא מלא. לא השלים אחרי דבר ה', למחות בנשיו המחללות דברו:

פסוק ז
אז יבנה. רצה לומר: כאשר הניח לנשיו, אז נחשב לו כאלו הוא בנה במה וכו':
בהר. הוא הר הזיתים:

פסוק ח
וכן עשה וכו'. להעלים עין מכל נשיו הנכריות המקטירות וכו':

פסוק ט
פעמים. פעם בגבעון, ופעם אחר תפלתו, אבל ביתר הפעמים דבר עמו על ידי נביא:

פסוק יא
ויאמר ה'. על ידי נביא אמר לו:

פסוק יג
שבט אחד. על יהודה יאמר, ואף בנימין נכלל עמו, על כי ירושלים עיר המלוכה היתה לנחלה לשניהם, והוא היה טפל ליהודה:
ולמען ירושלים. לפי שנבחרה להיות בה בית המקדש, ובכדי להעמיד כל עניני הבית על מכונו, מהראוי הוא אשר ימלוך בה מלך מזרע בונה הבית, להיות חושש וזריז במעשה אביו:

פסוק יד
הוא באדום. רצה לומר: הוא מזרע המלך שמלך באדום:

פסוק טו
את אדום. רצה לומר: באדום:
בעלות יואב. כשעלה יואב שמה להכותם, היה שם דוד, לקבר החללים ויך. רצה לומר: כי יואב הכה כל זכר באדום, ובעבור מרבית חלליו היה דוד מקברם, לרחמנות וחמלה:

פסוק יז
ויברח. אז ברח אדד, והוא הדד:

פסוק יח
ויקומו ממדין. כי ברחו דרך מדין, ומשם באו לפארן, ולקחו עמהם אנשים משם, ללכת למצרים למרבית אנשים, להיות נראה בעיני פרעה לשר וגדול:

ויתן. פרעה נתן לו בית לשבת בה, ואמר לתת לו לחם מאכלו, ואף נתן לו ארץ לנחלה:

פסוק כ

בית פרעה. בבית פרעה:

בתוך בני וכו'. להיות מגודל עמהם ודומה להם:

פסוק כא

אל ארצי. כי חשב לאסוף אנשים ללחום בישראל, בשמעו שמת המלך ושר הצבא המכים באדום, וכאלו עמהם מתה הגבורה מישראל:

פסוק כב

כי מה אתה. רצה לומר: וכי מה אתה חסר בהיותך עמי, בתמיה, ומדוע תבקש ללכת אל ארצך:

פסוק כד

בהרוג. בעת שהרג דוד חיל הדדעזר, ברח אז רזון, וקבץ אליו אנשים, ויהי להם לראש, ובשוב הדד לארצו, הלך גם הוא ואנשיו אל דמשק ומשלו בה, והיה דעתו להתחבר עם הדד וללחום בישראל:

פסוק כה

כל ימי שלמה. מעת שסרח עד יום מותו:

ואת הרעה. רצה לומר: רעתו של רזון היתה עם הרעה אשר עשה הדד, כי אם היה לבדו לא היה יכול לו:

ויקץ. מאס בישראל, ולא אבה שימשל עוד בארם כאשר מאז, ששם דוד נציבים בארם כמו שנאמר בשמואל ב (ח י):

וימלוך. ומלך הוא בארם, ולא נציב מלך מישראל:

פסוק כו

אפרתי. מבני אפרים:

וירם יד. מרד בו, בעוד היה עבד לו:

פסוק כז

וזה הדבר. רצה לומד: בדבר הזה מרד במלך, אשר גינה מעשיו בפרסום, ואמר שלמה בנה את המלוא, ודוד הלא הניחו פנוי, להתאסף בו לעת הצורך:

סגר וכו'. רצה לומר: מאז היתה פרוצה חומת עיר דוד, לצאת ולבוא בה אל המלך, להגיש אליו דברי ריבותם, והנה שלמה סגר הפרצה, כאילו אינו חושש לעשות משפט העם:

פסוק כח
כי עושה מלאכה. רצה לומר: שהוא מהיר וזריז במעשיו:
ויפקד אותו. מאז עד לא הרים בו יד, מינהו על סבל בית יוסף, רוצה לומר: לגבות מהם המס:

פסוק כט
ויהי בעת ההיא. כאשר מינהו, ויצא מירושלים ללכת לגבות המס:
והוא. על אחיה השילוני חוזר:
ושניהם לבדם. ולא היה שם מי, לגלות הדבר אשר יעשה:

פסוק ל
שנים עשר קרעים. רוצה לומר: י"ב חתיכות או, קרעים ממש, וביי"ב קרעים יש י"ג חתיכות, ונתן לירבעם י"א חתיכות, ובהם עשרה קרעים, לרמוז על עשרה שבטים, ובידו נשאר ב' חתיכות, ובהם קרע אחד, לרמוז ששבט יהודה ישאר למלכות בית דוד, ושבט בנימן נכלל בשבט יהודה, והיו טפלים להם, והלוים הלא ישבו בין כל שבטי ישראל, ולא יחשבו כלל:

פסוק לא
קח לך וכו'. להיות לאות ולסימן:

פסוק לג
אשר עזבוני. רצה לומר: הניח את נשיו לעזוב אותי ולהשתחות לעבודת גילולים:
ולא הלכו בדרכי. לא לימד אותן ללכת בדרכי וכו', כאשר עשה דוד אביו:

פסוק לד
את כל הממלכה. רצה לומר: שום דבר מן הממלכה לא אקח מידו, ודוגמתו (שמות כ י): לא תעשה כל מלאכה, ורצה לומר: שום מלאכה:
כי נשיא אשיתנו. כל ימיו אשים אותו לנשיא על כל ישראל, כאשר הוא עתה:

פסוק לו
ניר. רצה לומר: מלך מושל, וכן הוא אומר (תהלים קלב יז): ערכתי נר למשיחי. ויקרא המלך כן, על שם שמשפיע ומאיר, ובאורו נראה אור:
לדוד עבדי. להיות מזרעו מלך מושל:

פסוק לז
בכל אשר תאוה נפשך. רצה לומר: למשול ממשל רב:

פסוק לח
בית נאמן. בית מלכות מתקיימת:

פסוק לט
ואענה. במה שאקח מידם עשרת השבטים:
למען זאת. על שסרח שלמה:
אך לא כל הימים. כי בימי המשיח תשוב כל המלוכה לזרע דוד:

פסוק מ
להמית וכו'. בעבור שהרים בו יד, ומתחילה ראה להזכיר הסיבה אשר בעבורה נתגאה ירבעם להרים יד במלך:
אל שישק. לא זהו שנשא שלמה בתו:

פסוק מא
וכל אשר עשה. מלבד מעשיו הנזכרים פה:
על ספר וכו'. ספר מיוחד היה להם, אשר יסופר בו כל דברי שלמה:

פרק יב

פסוק א
כי שכם וכו'. בחשבם אשר בירושלים בהיות מקומו, יתחזק למלוך מבלי למלאות שאלתם:

פסוק ב
כשמוע. אשר מת שלמה אויבו:
והוא עודנו. כשהיה עוד במצרים:
וישב. עם כל זאת ישב במצרים, ולא חזר מעצמו:

פסוק ג
וישלחו. זקני העדה שלחו אחריו ללכת עמהם אל רחבעם, להיות הוא ראש המדברים, על כי ידעו בו שלא ישים למולו יד לפה, וכאשר החל להרים יד בשלמה:

פסוק ד
הקשה את עולנו. לכלכל בני ביתו הרב ומרבית הסוסים:
ואתה עתה. רצה לומר: אבל אתה הואיל ואינך בגודל מעלת אביך, אשר באו לראות פניו מאפסי ארץ, אם כן מה לך להרבות באנשי בית וסוסים, עזוב אותם והקל עולנו:

פסוק ה
לכו עוד. רצה לומר: לכו לאהליכם והתעכבו עוד שלשה ימים, ואחרי זה שובו אלי:

פסוק ז
תהיה עבד. רצה לומר: תדבר בהכנעה כעבד:
ועבדתם ועניתם. תעבוד אותם בדברי הכנעה ותשיב להם על שאלתם דבר הראוי, ועוד תוסף לדבר דברים טובים מאשר לא שאלו הם:
והיו לך. ואז יהיו לך לעבדים לעולם, כי תמלוך בכל אשר תאוה נפשך:

פסוק ח
ויעזוב. כי לא ישרו בעיניו:
גדלו אתו. יחד מקטנותם:
אשר העומדים. ואשר היו העומדים לפניו:

פסוק י
קטני. אצבעי הקטן, עבה היא משתי מתני אבי, רצה לומר: אהיה עוד במעלה יותר מאבי:

פסוק יא
ועתה. הואיל ותגדל מעלתי, אוסיף עוד עולכם, כי עוד יתרבו אנשי וסוסי, ועליכם לכלכל:
יסר אתכם. למלאות די מחסורו:
ובעקרבים. המכאיבים עוד יותר:

פסוק טו
אל העם. אשר שאלו להקל עולם:
כי היתה סבה. רצה לומר: לא בעבור גודל סכלותו השיב מה שהשיב, כי אם מה' היתה:
אל ירבעם. אשר הוא ימלוך:

פסוק טז
מה לנו. רצה לומר: מהו החלק הניתן לנו בעבור דוד, לשנהיה עבדים לזרעו:
ולא נחלה. אבל לא ניתן לנו נחלה בעבור בן ישי:
לאהליך ישראל. אתה ישראל לכה לאהליך, ולא תמליכו אותו:
עתה. רצה לומר: אתה רחבעם הבא מדוד מעתה ראה בהנהגת ביתך כאחד העם, ואין לך עסק במלוכה:

פסוק יח
וישלח המלך. שלח אל העם להחזירם בדברי רכות:
התאמץ וכו'. כי פחד לנפשו:

פסוק כ
כשמוע כל ישראל. כי זקני העדה לבדם שלחו אחריו מאז, וידעו ממנו וראוהו, ולאחר זמן נשמע לכולם כי שב ממצרים:
זולתי שבט יהודה. ואף בני בנימין נכללו עמהם, על כי ירושלים עיר המלוכה היתה לנחלה לשניהם, ומפני כבוד שבט יהודה לא הוזכרו, כי אינן רק טפלים להם:

פסוק כג
ויתר העם. כי רבים משאר השבטים התגררו בנחלת יהודה ובנימין:

פסוק כד
כי מאתי. בהשגחה בא הדבר, ולא במקרה:

פסוק כה
ויבן. להיות עיר מבצר, להשגב בה:

פסוק כו
עתה תשוב. רצה לומר: מהרה ובזמן קרוב:

פסוק כז
אם יעלה. כשיעלה העם הזה וכו':
ושב לב. לאהבו ולחפוץ בו, בראותם כי לו לבדו הרשות לשבת בעזרה, ולא לזולתו:
ושבו אל רחבעם. להיות הוא עליהם למלך:

פסוק כח
ויועץ המלך. עם יועציו:
רב לכם. רצה לומר: מרחק רב לכם הדבר, מאשר תעלו עד ירושלים:
הנה אלהיך ישראל. פיתה אותם לאמר אשר השכינה תשרה על עגלי הזהב, וכאשר טעו מאז בהעגל שעשה אהרן לזה אומר בהלשון הזה עצמו, כמו שנאמר (שמות לב ח): אלה אלהיך ישראל וכו':

פסוק ל
לחטאת. עם כי מתחלה לא היתה הכוונה לשם עבודת כוכבים ומזלות, אולם בהאריך הזמן חטאו בהם, ועשום לעבודת כוכבים ומזלות ממש:

עד דן. הרחיקו ללכת עד דן שהיתה בסוף הגבול, וכאומר הנה מתחילה פיתם בעבור מרחק הדרך לירושלים, ובסוף הרחיקו ללכת אל העגל אשר בדן:

פסוק לא

בית במות. עשה בדן בית להעמיד בו מזבחות:

מקצות העם. ממקצותם, יהיה מי שיהיה:

פסוק לב

כחג אשר ביהודה. לעשות בו כמצות חג הסכות הנעשה ביהודה, בט"ו לחודש השביעי:

ויעל. העלה עולות על המזבח:

כן עשה וכו'. כמו שעשה בדן, כן עשה בבית אל:

והעמיד וכו'. לעשות עבודת המזבח:

אשר עשה. מקצות העם:

פסוק לג

ויעל. העלה עולות כמו בדן:

אשר בדא מלבו. אשר המציא ממחשבות לבו, אשר לא כדת:

ויעל וכו' להקטיר. ירבעם בעצמו עלה להקטיר את הקטורת, אבל שאר הקרבנות העלו כהני הבמות במצותו:

פרק יג

פסוק א

בדבר ה'. רצה לומר: בשליחות ה':

פסוק ב

מזבח מזבח. כאילו ידבר אל המזבח, ומדרך הקריאה לכפול שם הנקרא, וכן (בראשית כב יא): אברהם אברהם:

נולד. יהיה נולד:

ועצמות אדם. כאומר הנה עתה שורפים עליך עצמות בהמה, אבל אז ישרפו עליך עצמות אדם, כמו שנאמר (מלכים ב כג טז): ויקח את העצמות מן הקברים וישרוף על המזבח:

פסוק ג

ונתן ביום ההוא. איש האלהים נתן מופת בעת ההיא, לאמת דבריו:

פסוק ד

וישלח. הושיט ידו על הנביא, לרמז לעבדיו לתפשו:

פסוק ו
ותשוב. רצה לומר: שאוכל להשיב ידי:
ותשב. היה משיבה אליו, ונתרפאת מעתה והיתה כבראשונה:

פסוק ט
צוה אותי. המלאך הדובר בי צוני בדבר ה' וכו':
ולא תשוב בדרך. לא תשוב למקומך בזה הדרך אשר הלכת הנה, וכאילו לא יחפוץ לדעת מבוא העיר, לשוב ולבוא בה:

פסוק יא
ויספרום. מתחלה בא האחד וספר ואחר כך באו יתר בניו וספרו גם המה:

פסוק יב
ויראו. כמו ויראו בפת"ח ורוצה לומר: שהראו לאביהם:

פסוק יז
כי דבר אלי. רצה לומר: דבר בא אלי על ידי המלאך, שאמר בדבר ה' וכו':

פסוק יח
כחש לו. אלה דברי כותב הספר, שאמר הנה הנביא הזקן היה משקר לו כי לא, בא אליו הנבואה להשיבו:

פסוק כ
אשר השיבו. הוא הנביא הזקן:

פסוק כג
ויחבש לו. הנביא הזקן, חבש את החמור להנביא אשר בא מיהודה:

פסוק כו
אשר דבר לו. אשר דבר עליו:

פסוק ל
בקברו. בהקבר אשר כרה נביא הזקן לעצמו:
ויספדו. הנביא הזקן ובניו:
הוי אחי. רצה לומר: צר לי עליך רעי:

פסוק לב
ועל כל בתי הבמות. אף שהנביא הבא מיהודה לא ניבא כי אם על המזבח אשר בבית אל, הוסיף הוא להנבאות על כל בתי הבמות וכו':
בערי שומרון. אמר על שם סופו, כי עמרי בנאה לאחר זמן:

פסוק לג
אחר הדבר הזה. אף כי ראה נפלאות ה', ביבושת ידו, וקריעת המזבח, ומיתת הנביא על אשר עבר מצות ה', עם כל זאת לא שב מדרכו:
וישב ויעש. רצה לומר: פעם אחר פעם:
החפץ. כל הרוצה היה מחנך עצמו, והיה מכהני במות:

פסוק לד
בדבר הזה. בעבור עבודת הבמות היה הגמול, להיות בית ירבעם חסר מן העולם:

פרק יד

פסוק ב
והשתנית. שני כסותך למען לא ידעו הרואים אשר את אשתי, כי חשב פן כשידעו אשר היא הולכת אל הנביא, יחקרו לדעת מה דבר עמה, ויהיה לו למוקש:
למלך. שאהיה למלך, ונראה אם כן בזה שדבר ה' בפיו אמת:

פסוק ד
קמו עיניו משיבו. לפי שדרך העין להתנענע בעת הראות, אבל כשנעדר הראות מן העין, תקום ותעמוד במקום אחד:

פסוק ה
כזה וכזה. הדברים שאמר לה:
והיא מתנכרה. עושה עצמה כנכרית, כאלו אינה אשת ירבעם:

פסוק ו
למה וכו'. רצה לומר: למה לך להתנכר לבל יכירך מי, הלא אנכי שלוח בחזות קשה רק אליך, לא יודע לאיש, ואין לך צורך להתנכר:

פסוק ט
מכל אשר היו לפניך. רמז בזה לשלמה ולרחבעם:
אחרי גוך. כהמשליך דבר מה לאחוריו, לבל יראהו:

פסוק י
משתין בקיר. הוא הזכר, כי עושה קלוח ומשתין בקיר ולא כן הנקבה:
עצור. העושר, שהוא עצור ומעוכב בתוך הבית:
ועזוב. המקנה, שהוא עזוב בשדה:
בישראל. רצה לומר: בפרסום רב, למען יוסרו:

כאשר יבער. רצה לומר: כאשר המבער יבער את הצואה מבלי ישאיר שארית, כן אבערו עד תומו:

פסוק יא
לירבעם. מבית ירבעם:
כי ה' דבר. ובידו לקיים:

פסוק יג
דבר טוב. לא פירש מהו הדבר הטוב, ורבותינו ז"ל אמרו, שבטל משמרתו ועלה לרגל:
בבית ירבעם. בכל בית ירבעם, נמצא רק בו דבר טוב:

פסוק יד
זה היום. רצה לומר: האנשים אשר הם זה היום בעולם, שכבר נולדו:
ומה גם עתה. רצה לומר: גם מה אשר יולדו מעתה:

פסוק טו
כאשר ינוד הקנה. אשר לרוב רכותו, יתנודד במעט רוח, ויכה את עצמו בהעומד אצלו:
מעבר לנהר. הוא נהר גוזן, כי לשם גלו כמו שנאמר במלכים ב (יז ו, יח א) ובדברי הימים (א ה כו):
מכעיסים. המכעיסים:

פסוק טז
ויתן את ישראל. לדבר העונש הנזכר:
אשר חטא. הוא עצמו:
ואשר וגו'. בעשות להם עגלי הזהב:

פסוק יז
תרצתה. אל תרצה, והיא היתה עיר המלוכה, עד עמרי שבנה את שומרון:
בסף הבית. יתכן שעמד הבית בקצה העיר, כי הנביא אמר לה בבואה רגליך העירה:

פסוק יט
אשר נלחם. מהמלחמות אשר נלחם:
ואשר מלך. מענין המלוכה אשר מלך:
על ספר וכו'. ספר מיוחד היה להם, כתבו בו כל הקורות והספורים:

פסוק כא
ושם אמו. בא לומר, שהנה נדמה להמקור אשר חוצב ממנה, כי אמו היתה בת עובדי כוכבים ומזלות:

פסוק כב
מכל אשר עשו. יותר ממה שהכעיסו אבותם בימי השופטים:

פסוק כג
גם המה. כמו שבנו בני עשרת השבטים:
להם. לעצמם:
ותחת כל עץ רענן. חוזר הוא על הבמות והמצבות:

פסוק כו
ואת הכל. ולא השאיר מהם כלום:

פסוק כח
ישאום הרצים. להגן עליו מהאויב הבא פתאום:
והשיבום. אחרי בוא לבית המלך:

פסוק ל
ומלחמה היתה. עם כי שב מלהלחם בדבר הנביא כמו שנאמר למעלה מכל מקום לאחר זמן חזר ונלחם עמו כל הימים עד מותו:

פסוק לא
ושם אמו. חזר וכתבו, לומר שעד יום מותו נדמה במעשיו למעשה אמו:

פרק טו

פסוק א
ובשנת שמונה עשרה. כי ירבעם ורחבעם מלכו כאחד, ומת רחבעם בי"ז למלכו, ובשנה הבאה מלך אבים, שהיא בי"ז לירבעם:

פסוק ב
שלש וכו'. ומקוטעות היו:

פסוק ד
כי למען דוד. רצה לומר: כל כך הרשיעו, עד שלא היה ראוי למלוך רק למען דוד וכו':
לו ניר. לדוד נתן ניר בירושלים, ולתוספות ביאור אמר להקים את בנו אחריו:
ולהעמיד וכו'. רוצה לומר: בכדי שיתקיים הבית אשר בירושלים, כאשר ימלוך בה מזרע הבונה אותה:

פסוק ה
אשר עשה. רוצה לומר: בעבור אשר עשה דוד את הישר וכו':

רק בדבר אוריה. כי בבת שבע לא חטא, כי כל היוצא למלחמת בית דוד, גט כריתות כותב לאשתו

פסוק ו
ומלחמה היתה. רוצה לומר, המלחמה שהיתה בין רחבעם לירבעם, היתה כל ימי חייו של אבים, רוצה לומר: מעת היותו לאיש, כי הוא היה היוצא והבא במלחמה:

פסוק ז
בין אבים. אף בימי מלכותו לא חדל מלהלחם עם ירבעם:

פסוק ט
ובשנת עשרים. כי אבים מלך בי"ח לירבעם, ומלך ג' שנים מקוטעות, והם שנת י"א לירבעם וי"ט וכ', ובשנה ההיא מלך אסא, ונחשבת השנה ההיא לאבים ולאסא:

פסוק י
ושם אמו. אם אביו היתה, ולפי שהיתה מגדלתו, אמר אמו:

פסוק יג
וגם את מעכה. מוסב על ויסר האמור במקרא שלפניו, לומר וגם את מעכה הסיר, וחוזר ומפרש שהסרתה היתה מהיות עוד גבירה ומושלת, לבל תסית אנשים לעבודת כוכבים:
אשר עשתה. בעבור אשר עשתה מפלצת, והיא דמות מה, להיות דבר נוסף אל האשרה, וכמו שעבודת גלולים נקראים עצבים, ועל שם שמעציב לב עובדיהם, כן יקרא מפלצת, כי מביא רעדה, כי היא מלשון פלצות בעתתני (ישעיהו כא ד) ובעבור זה יקראו אימים, כמו שנאמר (ירמיהו נ לח): ובאימים יתהללו:
וישרוף בנחל קדרון. רוצה לומר: שרפה והשליך עפרה לנחל קדרון, כי אפר עבודת כוכבים אסורה בהנאה:

פסוק יד
והבמות. אשר היו עשויות לשמים, ולפי שכאשר נבנה הבית נאסרו הבמות בכל מקום, לזה יחשב לחטא:

פסוק טו
קדשי אביו. אולי אחר שהקדיש, חזר ולקחם מן ההקדש, והביאם אסא לבית ה':
וקדשי וכו'. רוצה לומר: גם קדשיו הביא בית ה', ובדברי הימים (ב טו יח) נאמר וקדשיו:

פסוק טז
ובין בעשא. אשר מלך אחר נדב בן ירבעם, כאשר יאמר למטה:
כל ימיהם. מן העת שהתחילו:

פסוק יז
את הרמה. מגדל גבוה בנה מול שערי ירושלים, להשליך ממנו אבנים ליוצא ולבא:

פסוק יח
הנותרים. מה שלא לקח שישק, ועם שנאמר למעלה (יד כו) שאת הכל לקח, הנה לא לקח אלא מה שמצא, ונשאר עוד מה שלא מצא:

פסוק יט
ויעלה מעלי. רצה לומר: הלחם עמו שיעלה מעלי:

פסוק כ
כל כנרות. כל המקומות אשר במחוז כנרות:
על כל. עם כל ארץ וכו':

פסוק כא
בתרצה. שהיתה עיר המלוכה:

פסוק כב
השמיע. הכריז להשמיע:
אין נקי. לבל יהיה מי מכולם, נקי ונפטר מלבוא:

פסוק כג
רק. רצה לומר: בכל דבר היה מוצלח, רק לעת זקנתו וכו':

פסוק כה
בשנת שתים לאסא. כי אסא מלך בשנת כ' לירבעם, וירבעם מת בשנת כ"ב, ומיד מלך נדב אם כן הוא בשנת שתים לאסא:
שנתים. ומקוטעות היו:

פסוק כז
ונדב. ואז היה נדב וכל ישראל וכו':

פסוק כח
בשנת שלש לאסא. כי נדב מלך בשנת שתים לאסא, ושנתים מלך, והם מקצת הב' מאסא והג', והם ב' שנים מקוטעות:

פסוק ל
בכעסו. רצה לומר: שהיה יודע רבונו, ומתכוין להכעיסו ולמרוד בו:

פסוק לב
ומלחמה היתה. עם שכבר נאמר למעלה, בא עתה לומר אף שאסא היה צדיק גמור, ובעשא הלא הטיב לעשות להשמיד בית ירבעם, עם כל זאת לא נמנע אסא מלהלחם עמו, על כן גם הוא עשה הרע כאשר יאמר למטה, ולא נחשב לו אם כן לזכות מה שהשמיד בית ירבעם:

פסוק לג
בשנת שלש לאסא. השנה ההיא נחשבת גם לנדב גם לבעשא, כי בשנה ההיא הרגו לנדב, ומלך מיד:
עשרים וכו'. ומקוטעות היו:

פרק טז

פסוק ז
וגם ביד יהוא. כי למעלה לא הזכיר לייעד העונש כי אם על מה שהחטיא את ישראל, ולא הזכיר מה שחטא הוא בעצמו, לכן הוסיף לומר, וגם ביד יהוא וכו', ורצה לומר: באותה הנבואה עצמה ששלח ביד יהוא, שמיועד הוא לעונש על אשר החטיא את ישראל, בהנבואה ההיא ייעד העונש גם בעבור הרעה אשר עשה בעצמו, במעשה ידיו:
ועל אשר הכה אותו. רצה לומר: גם יביא עליו העונש, בעבור שהכה בית ירבעם, ואף שבדבר ה' נעשה מכל מקום בעשא לא עשאו לקיים דבר ה', כי אם עשה לשבת על כסא המלוכה, מבלי ימצא מערער עליו, הואיל וגם הוא אחז במעשיו, לזאת לדם נקי יחשב לו:

פסוק ח
בשנת עשרים ושש. כי בעשא מלך בגי לאסא, ועם השנה ההיא מלך כ"ד שנים, ומת ומיד מלך אלה, והרי היא בשנת כ"ו לאסא:
שנתים. ומקוטעות היו:

פסוק ט
שר מחצית הרכב. שני שרים היו לאלה על אנשי הרכב, והיה זמרי לשר על החצי:
והוא בתרצה. בעת שקשר עליו זמרי, היה אלה בתרצה, בבית ארצא אשר היה ממונה על בית המלך אשר בתרצה, ושם שתה היין עד אשר נשתכר, ולזה לא היה בו דעת להיות נשמר מזמרי:

פסוק י
בשנת עשרים ושבע. כי בשנת כ"ו לאסא מלך, וימי מלכותו שנתים, והם מקצת הכ"ו מאסא והכ"ז, והם ב' שנים מקוטעות:

פסוק יא
משתין בקיר. הוא הזכר, העושה קלוח למרחוק:
וגאליו. קרוביו, כמו (ויקרא כח כה): ובא גאלו על כי להקרוב היא משפט הגאולה לגאול, , שדהו מיד הקונה:
ורעהו. מיוחד היה להם איש לשבת תמיד עם המלך, וכמו שנאמר (לעיל ה): וזבוד וכו' רעה המלך:

פסוק טו
בשנת עשרים ושבע. כי מלך מיד כשהרג לאלה:
והעם חונים. כשהומלך בתרצה היו העם חונים בגבתון:

פסוק טז
כל ישראל. אותם שהיו במחנה, המליכו את עמרי, ולא חפצו בזמרי:

פסוק יח
וישרוף עליו. עמרי שרף על זמרי:

פסוק יט
אשר חטא. בעוד היה שר מחצית הרכב, חטא והחטיא את הנתונים תחת ממשלתו:

פסוק כא
לחצי. לשני חצאים:
חצי העם. אותם שלא היו בהמחנה, היו אחר תבני:

פסוק כב
וימת תבני. בסדר עולם יש, כיון שהשיא אסא בתו של עמרי ליהושפט בנו לאשה, הרגו את תבני:

פסוק כג
שלשים ואחת. אף כי זמרי הלא מלך בכ"ז לאסא, והומת אחר שבעה ימים, ומיד מלך עמרי, אבל לפי שחצי העם היו אחרי תבני, לא היתה מלכות עמרי מלכות שלימה, עד כי הומת תבני בשנת ל"א לאסא, כי אז מלך על כל ישראל:

שתים עשרה שנה. ומקוטעות היו וחושב מעת שהומלך מהעם אשר במחנה, ומלך אם כן חמש שנים עם תבני כאחת, ושבע שנים אחר שמת תבני, ולפי שבסוף מלך על כל ישראל, חזר לחשוב למלכותו גם אלו חמשת השנים:

פסוק כד

ויקן. בשנה השביעית למלכותו:
את ההר שמרון. על שם סופו אמר, כי הוא קראה שומרון:
ויבן. להיות לו לעיר מלוכה לשבת בה:

פסוק כט

שלשים ושמנה. כי עמרי מלך מיד כשמת זמרי בכ"ז לאסא וימי מלכותו י"ב שנים, ומת ומיד מלך אחאב הרי ל"ח לאסא:
עשרים וכו'. מקוטעות היו:

פסוק לא

ויהי הנקל. הקל שבמעשיו היה ללכת בחטאת ירבעם, כי הרשיע עוד יותר ממנו:

פסוק לב

בית הבעל. בבית הבעל:

פסוק לד

בית האלי. מבית אל כמו (שמואל א ט"ז א): בית הלחמי, ורוצה לומר: מבית לחם:
באבירם בכורו יסדה. רצה לומר: בעת שהניח היסוד, מת אבירם בכורו, ושאר בניו מתו במשך הבנין, ובעת העמיד הדלתות, מת שגוב צעיר בניו:
כדבר ה' וכו'. שאמר יהושע לפני ה' (יהושע ו כו): ארור האיש וכו' בבכורו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה [ואף כי יריחו היתה בגבול בנימין ממלכות יהודה אמר, 'בימיו' ותלה בו, לומר שכל זה ראה ולא לקח מוסר]:

פרק יז

פסוק א

ויאמר אליהו וכו'. אמרו רבותינו ז"ל (ירושלמי סנהדרין י ב): כאשר מתו בני חיאל בית האלי, הלכו אחאב ואליהו לנחמו, ואמר אליהו לחיאל שמתו בניו בדבר קללת יהושע, והשיב אחאב ומדוע לא יקוים קללת משה רבו, שאמר (דברים יא טז): ועבדתם אלהים אחרים וכו' ועצר את השמים. והלא כולם עובדי כוכבים, ואין הגשמים נעצרים מיד קפץ אליהו ונשבע שיעצר טל ומטר:

חי ה'. הוא ענין שבועה, לומר כשם שה' חי וכו':
אשר עמדתי לפניו. אשר אני רגיל לעמוד לפניו בתפלה:
כי אם לפי דברי. כי אם לשעור הזמן שאדבר [בתחלה] (בתפלה) שיהיה:

פסוק ג
לך מזה. שלא יהרגך אחאב:
קדמה. למזרח:
בנחל כרית. אצל הנחל העומד למזרח הירדן:

פסוק ד
והיה מהנחל. רצה לומר: והיה לרוות צמאונך, כי מהנחל תשתה:
ואת העורבים וכו'. בכדי להעיר רוחו לבל יתאכזר על ישראל, בראותו כי העורבים האכזרים יחמלו עליו לכלכלו, ואיך לא יחמול הוא על ישראל:
צויתי. רצה לומר: נתתי בלבם:

פסוק ו
ובשר. ועל כי ה' אמר לו לאכלו, ידע שבשר כשר הוא:

פסוק ט
צרפתה. שם עיר בארץ צידון:
הנה צויתי. רצה לומר: זמנתי שם אשה אלמנה לכלכלך:

פסוק י
קחי נא לי. קחי מביתך והביאי לי:

פסוק יב
מלא כף קמח. יש לי בכד, קמח שעור מלא הכף:
שנים עצים. לאפות בו:
ומתנו. ואחרי זה נמות ברעב, כי אין לי עוד מאומה:

פסוק יג
אל תיראי. כי לא תמותו ברעב:
עשי כדברך. ללוש הקמח ולעשות עוגות:
משם. מהקמח ההוא:
והוצאת לי. להאכילני מקודם ואחרי זה תעשי לך ולבנך:

פסוק יד
לא תכלה. מלשפוך הקמח:

עד יום וכו'. כי אז אין צורך אל הנס:

פסוק טז
לא חסר. השמן שבצפחת:

פסוק יז
עד אשר וכו'. רוצה לומר: כל כך חזקה עליו החולי, עד שמת מחולי זה:

פסוק יח
מה לי ולך. רוצה לומר: מה האיבה והשנאה אשר בינינו, מה עשית לי, ומה עשיתי לך, ומדוע באת אלי להזכיר את עוני, כי עד לא באת הנה, הייתי נחשבת לצדקת מול אנשי מקומי אבל למולך אני רשעה, ונזכרה עוני, ועל ידי זה מת בני, וחשבה כאשר תתרעם על הנביא, יעתיר לה' בעבור בנה:

פסוק כ
הגם על האלמנה. רצה לומר: לא די שהרעות לי ללכת נע ונד משוטט בארץ, על שהעצרתי את המטר, ובי גם על האלמנה יחרה לך על אשר הכניסה אותי בביתה, והרעות לה להמית את בנה בעבור זה, וכי כל כך גדלה אשמתי, עד שלא אמצא מי יכניס אותי:

פסוק כא
ויתמודד. רוצה לומר: שם פיו על פיו, ועיניו על עיניו וכו', כמה שעשה אלישע בבן השונמית, וכאילו מדד עצמו למדת הילד, ולהשפיע החיות מאיבריו אל אברי הילד:
על קרבו. אל קרבו:

פסוק כד
עתה זה ידעתי. אף כי מאז קראתו איש האלהים, מכל מקום היתה מסופקת בלבה, כי חשבה אולי מפי נביא שמע מה שאמר לה, כד הקמח לא תכלה וכו':
ודבר ה' בפיך אמת. רוצה לומר: אמת הדבר שגם בראשונה היה דבר ה' בפיך, אשר דבר בך ולא שמעת מפי נביא זולתך, כאשר חשבתי מאז:

פרק יח

פסוק א
לך הראה אל אחאב. סבב הדבר שיחלה פניך בעבור המטר, ואתן אותו על ידיך ולפי שנשבע אליהו שלא יהיה המטר כי אם לפי דברו, לכן צוה לו כזאת:

פסוק ג
אל עובדיהו. ללכת עמו כמו שנאמר למטה בענין:
על הבית. ממונה היה על בית המלך:

פסוק ד
חמשים איש. רוצה לומר: חמשים לבד, וחמשים לבד:

פסוק ה
לא נכרית. ולא נהיה נכרתים מן הבהמות:

פסוק ז
ויפול על פניו. להשתחות לאליהו:

פסוק ט
כי אתה נותן. רצה לומר: אתה תהיה סיבה שאמות ביד אחאב:

פסוק י
כי לא ימצאכה. אם לא מצאו אותך:

פסוק יב
ורוח ה' ישאך. כאשר היה למוד בכך כפעם בפעם:
על אשר. על מקום אשר לא אדע אנה הוא, לבקשך שמה:
ולא ימצאך. בהמקום הזה:
והרגני. בחושבו שהתלתי בו, כאומר דרך לעג, הנה שלחתי לבקשו ולא מצאתו, והנה הוא עומד פה:
ועבדך ירא וכו'. ולמה אם כן תהיה אתה סיבה על מיתתי:

פסוק יד
ועתה וגו'. והרגני, ואם כן מי יכלכל הנביאים מעתה, חמול נא עליהם:

פסוק יז
עוכר ישראל. כי עכרת אותם, במה שנשבעת לעצור המטר:

פסוק יח
לא עכרתי. רצה לומר: אין אני תחלת הסיבה, כי אם אתה, במה שעזבת את ה':

פסוק יט
ועתה. רצה לומר: אם תבקש על המטר, שלח קבוץ אלי כו', וזה יהיה סיבה שיבוא המטר:
אוכלי וכו'. על נביאי האשרה יאמר:

פסוק כ
ויקבוץ וכו'. כי כל ישראל באו מאליהם כאשר שלח אחריהם, אבל הנביאים לא באו עד אשר קבצם המלך שלא בטובתם, ולזה לא קבץ כי אם נביאי הבעל, ולא נביאי האשרה, כי איזבל לא הניחתם ללכת שמה, על כי היו מאוכלי שולחנה:

פסוק כא
אתם פוסחים. רצה לומר: כחגר הזה אשר פעם ינטה על צד ימין, ופעם על צד השמאל, וכן אתם, עד מתי תהיו נוטים במחשבותיכם, פעם אחרי ה', ופעם אחרי הבעל:
האלהים. רצה לומר: בעל היכולת ומנהיג העולם:

פסוק כב
אני נותרתי. כי מאה הנביאים אשר החביאם עובדיה, לא היו ידועים להם:
ונביאי וכו'. רצה לומר: עם שאני יחידי והמה מרובים, עם כל זאת נראה עתה תפלת מי תקובל:

פסוק כד
אשר יענה באש. רצה לומר: התשובה תהיה בדבר הורדת האש:

פסוק כה
כי אתם הרבים. והוא דרך המוסר, אשר הרבים יבחרו לעצמם ויעשו ראשונה:

פסוק כו
אשר נתן להם. אמרו רבותינו ז"ל (במדבר רבה כג ט): אחר שבחרו הפר, לא רצה ללכת אחריהם, עד שאליהו מסרו בידם:
ויפסחו. דלגו על המזבח אשר עשה אחאב או זולתו, והדלוג הזה היתה מדרך עבודתם:

פסוק כז
כי אלהים הוא. אמר בדרך התול הלא אלהים הוא, ויכול הוא לענות כשישמע, אבל עדיין לא שמע, כי מדבר הוא כעת עם מי, או הוא משיג השגות ומעיין בחכמות, ועל כי הוא טרוד בדבר מה, נבטל ממנו חוש השמע בקצת, או אולי הוא בדרך, ולמרחק המקום לא ישמע, ולזה קראו בקול גדול, ואז עם כל טרדתו יתעורר, ואף אם הוא בדרך מרחוק ישמע בקול גדול:
אולי ישן. או שמא ישן הוא, וכאשר תקראו בקול גדול ייקץ משנתו:

פסוק כח
ויקראו בקול גדול. שמעו לדברי אליהו, עם כי אמר בהתול ולעג:
ויתגדדו. שרטו בשרם בחרבות עד כי נשפך דמם כאשר היה מנהגם לעבדו בענין זה:

פסוק כט

ויתנבאו. עשו את עצמם כאלו מדברים בנבואה שתרד האש, ולא חדלו מלהתנבאות עד בוא עת העלאת מנחת הערב, הוא תמיד של בין הערבים, כי אז נלאו ולא התנבאו עוד:

ואין קול. אבל אין קול וכו':

ואין קשב. רצה לומר: וזה לפי שאין מי יקשיב, להם כי אינו אלוה:

פסוק ל

גשו אלי. לראות שאין הערמה בדבר:

וירפא. בא על דרך השאלה, לומר לשון רפואה על תיקון בנין הנהרס, וכן נאמר (נחמיה ד א) כי עלתה ארוכה לחומת ירושלים. וארוכה גם היא מענין רפואה [ואמרו רבותינו ז"ל שהמזבח הזה בנה שאול, ונהרס ע"י עובדי הבעל]:

פסוק לא

ישראל יהיה שמך. על שם שנאמר (בראשית לב כח): כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל, וכאלו יתן טעם למה לקח י"ב אבנים, ואמר לפי שהם במספר שבטי בני ישראל, ולהזכיר זכות ישראל אביהם, שגם הוא כמוהו ינצח אלהים אחרים, ואנשי נביאי הבעל:

פסוק לב

ויעש תעלה. עשה חפירה סביב המזבח, כשיעור מקום זריעת סאתים זרע, בכדי שילכו בה המים להגדיל הנס, כמו שנאמר בענין:

פסוק לד

ויצקו. וישפכו, וכן עשו ושפכו, ועם כי לא נזכר, כי מעצמו יובן:

שנו. שפכו פעם שנית, ושפכו פעם שנית:

שלשו. שפכו פעם שלישית וכו':

פסוק לה

סביב למזבח. כי בהשפך המים על העולה שעל המזבח, נשפך המים למטה על כל המזבח, סביב מקום המערכה:

מלא. או אליהו בעצמו, או על ידי מצותו מלאו גם התעלה:

פסוק לו

בעלות המנחה. בעת העלאת מנחת הערב, הוא התמיד של בין הערבים:

ויגש. אל ה' להתפלל:

היום יודע. רצה לומר: כאשר תרד האש, יודע היום וכו':

בישראל. רצה לומר: משרה שכינתך בישראל:

ואני עבדך. ובהיות הנס הזה על ידי, ידעו הכל שאני עבדך נביא נאמן לה', ויאמינו בי לעולם בהנבאי להם:

ובדברך וכו'. רצה לומר: מהראוי שתעשה לי הנס הזה, כי הלא כל הדברים האלה שעשיתי להגדיל הנס, הלא כל מחשבותי בעבור ישמרו דברך, ולא למעני עשיתים:

פסוק לז

ענני ה'. בהורדת האש:

ואתה הסבות וכו'. עבר במקום עתיד, ורצה לומר: בהנס הזה תסבב אליך את לבם, אשר היה עד הנה אחורנית, להפנות ממך:

פסוק לט

ויפלו על פניהם. להשתחות לה':

ה' הוא האלהים וכו'. הכפל בא לחזק:

פסוק מא

עלה אכול ושתה. כאומר הואיל ושבו כולם ואמרו ה' הוא האלהים, לזה עלה מעתה ואכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך, כי הנה ישמע קול המיית הגשם:

פסוק מב

ראש הכרמל. ראש הר הכרמל:

ויגהר ארצה. נשתטח לארץ ואחרי זה קם ושם פניו בין ברכיו להתפלל על המטר, ואף שה' אמר לו ואתנה מטר וכו', מכל מקום התפלל למהר לתתו בעוד אחאב שם, ועל כי היה בטוח שיקובל תפלתו, אמר לאחאב מתחילה כי קול המון הגשם:

פסוק מג

עלה נא. עמי מתחילה אל ראש ההר:

הבט דרך ים. ראה לפאת המערב, אם נראה עבים עולים, ובעצמו לא רצה להפנות אנה ואנה, עד עת תקובל תפלתו:

שוב שבע פעמים. רוצה לומר: שבעת פעמים אמר לו לשוב ולהביט:

פסוק מד

אסור ורד. אסור המרכבה ורד לביתך, לבל יעכב אותך הגשם, כי אם תשהה עוד, תהיה מעוכב מן הגשם:

פסוק מה

עד כה ועד כה. בין כך ובין כך רוצה לומר: בעוד שאסר המרכבה וירד ממקומו, חשכו השמים ברבוי העבים, ונשב הרוח ויהי הגשם:

וירכב. עם שהיה הגשם:

פסוק מו

ויד ה'. רוצה לומר: רוח גבורה מה':

וישנס. חגר מתניו, להיות מזורז ביותר ורץ רגלי, לפני מרכבת אחאב, עד המקום אשר יבואו בו ליזרעאל, ועשה זאת לחלוק כבוד למלכות:

פרק יט

פסוק א

אשר עשה. בהרדת האש והגשם:

פסוק ב

כה יעשון וכו'. הוא ענין שבועה וגזמה ולא אמרה, וכאילו אמרה כהטובה ההיא יעשון וכו', ועוד יוסיפו טובה, כי כעת מחר וכו', ואמרה לשון רבים, כי עבדה לבעל ולאשרה:

פסוק ג

וירא. ראה עצמו בסכנה:

אל נפשו. בעבור למלט נפשו:

אשר ליהודה. ואינה ממשלת אחאב:

פסוק ד

תחת רותם. לחסות בצלו:

וישאל. שאל מה' לקחת נפשו ולמות בידי שמים:

רב עתה. רצה לומר: הואיל ואני עתה בצער, הנה נחשבים לי ימי למרובים, ואין לי חפץ בהם, ולכך קח נפשי, כי לא לעולם אחיה, כי לא טוב אנכי מאבותי, להנצל מן המיתה, ואם כן מה לי עתה, מה לי לאחר זמן:

פסוק ה

וישכב וכו'. רוצה לומר: אף כשבא לשכב ולישן בהתפשטות רגליו, לא מצא שנים (רתמים) יחד, לחסות בצילם כל אורך הגוף:

והנה זה. הלשון הזה יורה למהירות הדבר, לומר מיד כשישן בא אליו המלאך וכן (שיר השירים ב ח): קול דודי הנה זה בא:

נוגע בו. להקיצו, משנתו:

פסוק ז
כי רב ממך הדרך. רצה לומר: הדרך שאתה רוצה ללכת בה, היא מרחק רב מפה, ולא תמצא מה לאכול, ולזאת קום ואכול שוב, וממנו תשבע זמן רב:

פסוק ח
בכח האכילה ההיא. על פי נס, לא נתעכלה במעיו כל הזמן ההוא:
עד הר. עד בואו להר האלהים, והוא הר חורב:

פסוק ט
אל המערה. שעמד בה משה, וכמו שנאמר (שמות לג כב): ושמתיך בנקרת הצור, ותרגומו: במערת טנרא:
מה לך פה. למה באת הנה, ובא השאלה בדרך לשון בן אדם, השואל בכדי להכנס עמו בדברים, ודוגמתו (בראשית ד ט): אי הבל אחיך:

פסוק י
קנא קנאתי לה'. מקנא הייתי קנאת ה', להרוג נביאי הבעל, ולעצור המטר, על אשר עזבו בריתך וכו':
הרסו. כמו שנאמר למעלה (יח ל): וירפא את מזבח ה' ההרוס:
לבדי. כי מאת הנביאים שהחביא עובדיה, אינם ידועים להם:
ויבקשו וכו'. כאומר לזה באתי הנה, להתפלל במקום המקודש, לקחת נקמתי מהם:

פסוק יא
צא. צוהו לצאת מן המערה ולעמוד בהר לפני ה', כי כבוד השכינה תעבור לפניו:
והנה ה' עובר. אחר כל המחנות ההם:
ורוח גדולה. תרגום יונתן: משרית מלאכי רוחא. רצה לומר: מחנה מן מלאכי רוח עברו לפני ה', עד לא עבר כבוד השכינה:
לא ברוח ה'. רצה לומר: בא אליו קול הנבואה ואמרה, שאין כבוד השכינה עוברת במחנה מלאכי הרוח:
רעש. תרגם יונתן: משרית מלאכי זיעא:
לא ברעש ה'. קול הנבואה אמרה, לא ברעש ה':

פסוק יב
אש. תרגם יונתן: משרית מלאכי אשתא:
לא באש ה'. כן אמרה קול הנבואה:

קול דממה דקה. רוצה לומר: קול חשאי כאלו היא מורכבת מקול ומשתיקה ולתוספת ביאור אמר, שהקול היה דקה, ותרגומו: קול דמשבחין בחשאי:

פסוק יג

כשמוע אליהו. את קול הדממה, והשכיל שהכבוד עובר, וכרך פניו באדרתו לבל יביט אש הכבוד, כמו שנאמר במשה (שמות ג ו): ויסתר משה פניו:

ויצא ויעמוד. ויצא מהמערה ויעמוד בפתח:

מה לך פה. על כי הראהו הכבוד, ולא עבר ברוח וברעש ובאש, כי אם בקול דממה דקה, כי חפץ חסד הוא, ולא יעיר כל חמתו לבוא ברוח וברעש ובאש, ולזה שאל לו שוב, מה לך פה רצה לומר: העודך באת הנה, לבקש נקמה:

פסוק יד

ויאמר קנא קנאתי. רצה לומר: הלא מאז קנאתי קנאת ה', ולא לכבודי, ולזה גם עתה אבקש נקם, למען כבוד שמו:

פסוק טו

לך שוב לדרכך. בדרך אשר באת הנה, והוא במדבר דמשק:

ובאת. אל דמשק:

ומשחת. הלשון הזה יורה על מינוי הגדולה, והושאל ממשיחת מלכי ישראל, שהיתה משיחה ממש:

פסוק טז

תמשח לנביא. אף בזה הוא ענין מינוי הגדולה:

תחתיך. אחר שתעלה בסערה השמים:

פסוק יז

והיה הנמלט. לפי שבקש נקמה מישראל, צוה לו המקום למשוח אלו, והם יהיו השלוחים בדבר הנקם, כי חזאל ירבה להשמידם, והנמלט ממנו ימית יהוא, כי יהרוג כל בית אחאב וכל עובדי הבעל [ואף שיהוא הרגם טרם מלוך חזאל, עם כל זאת אמר לשון נמלט, כי אילו לא המיתם יהוא, היו נמלטים מחרב חזאל, על כי המה אין מדרכם לרדת במלחמה, להיות הם נהרגים ביד חזאל]:

ימית אלישע. אמרו רבותינו ז"ל שהם הנערים המנוערים מן המצות, שהרגם בקללתו:

פסוק יח

והשארתי. אף שתמשול בם חרב חזאל, לא יכלה הכשרים שבהם, שיהיו במספר שבעת אלפים, אשר המה חשבון כל הברכים וכו', כי זולת אלו לא ימצא בהם עוד כשרים:

פסוק יט
והוא חורש. הולך אחר הבקר החורש:
שנים עשר צמדים לפניו. כי היו שם י"ב חורשים, ובכל אחד צמד בקר, והוא באחרונה בשנים העשר, אם כן הלכו לפניו י"ב, כי גם צמדו הלך לפניו, כי דרך החורש ללכת אחרי הבקר:
אדרתו. השליך עליו קצת מאדרתו, לרמזו שיהא נביא לה', וילבש גם הוא אדרת כמנהג הנביאים, וכמו שנאמר (זכריה יג ד): ולא ילבשו אדרת וכו':

פסוק כ
אשקה נא. כדרך השואלים רשות ונפטרים ללכת מאתם:
לך שוב. לך לנשק אביך ואמך כאשר אמרת, ושוב אלי:
כי מה עשיתי לך. כי הנפלאות והניסים מה שעשיתי, אזי המה גם לך, רצה לומר: גם אתה תעשה כמוהם, אם תלך אחרי:

פסוק כא
ובכלי הבקר. שהמה מעצים:
ויתן לעם. שהיו עמו בחרישה, ועשה זאת לגודל השמחה:

פרק כ

פסוק א
וסוס ורכב. רוצה לומר: הרבה סוס ורכב, כראוי לל"ב מלכים:

פסוק ד
כדברך. כאשר דברת כן הוא, כי חשב שכל שאלת בן הדד היה להיות הכל תחת ממשלתו, ולהטיל עליהם המס ושעבוד, ולעשר כספו וזהבו, ולכן הודה לו:

פסוק ה
כי שלחתי וכו' לי תתן. רצה לומר: לבבי לא כן ידמה, כי מה ששלחתי אליך וכו', הכוונה ההיא אשר תתן אותם לי:

פסוק ו
כי אם כעת מחר. רצה לומר: כי כשלא תתן בעצמך, ואם אהיה מוכרח לשלח עבדי אליך כעת הזאת למחרת, לחפש את אשר בביתך לקחת בעל כרחך, הנה דע לך שהמה יקחו כל מחמד עיניך, מלבד הכסף והזהב:

פסוק ז
כי רעה זה מבקש. אין דעתו על השלום כי אם במלחמה, כי שואל דברים שאי אפשר למלאותם:
ולא מנעתי ממני. רצה לומר: וכי לא אמנע ממנו בתמיה:

פסוק ט
כל אשר וכו' בראשונה. רצה לומר: דבר המובן בשאלה הראשונה, שנהיה תחת ממשלתך:
והדבר הזה. מה שאתה שואל עתה, לתת לך הכל:

פסוק י
כה יעשון וכו'. הוא ענין שבועה, וגזם ולא אמר, ורבים כמוהו במקרא:
אם ישפוק. אם העפר אשר בשומרון יהיה די לכל העם אשר אתי, אם יקח כל אחד ממנו מלא אגרופו:

פסוק יא
דברו. אמרו אל בן הדד:
אל יתהלל וכו'. רצה לומר: החוגר חרבו לרדת למלחמה, אין לו להתהלל כאשר יתהלל הפותח ומתיר חגורת חרבו, בשובו מן המלחמה בנצחון, וכאומר עדיין אין לו להתהלל, כי מי יודע מי ינצח במלחמה:

פסוק יב
בסכות. מפני החמה עשו להם סוכות:
שימו. הזמינו מלחמה על העיר:

פסוק יג
נביא אחד. אמרו רבותינו ז"ל (סדר עולם, ראה סנהדרין פט ב וברש"י שם ד"ה חבריה דמיכה) שהוא מיכיהו בן ימלה:
הראית. רצה לומר: האם אתה נותן לב לגודל רבוי העם, ועם כל זאת הנני נותנו בידך:

פסוק יד
במי. מי הם אשר יצאו בראש למלחמה, לשימסרו בידם:
בנערי שרי המדינות. משרתי שרי המדינות שבארץ ישראל והמה מתי מספר, ואינם מלומדי מלחמה, וזהו בכדי שיהיה הנס עוד יותר גדול להפליא:

מי יאסור המלחמה. ראש המלחמה נקרא אוסר, על כי מעמיד הוא את אנשי המלחמה, וקושר אותם באזהרות בעניני המלחמה, וכן (דברי הימים ב יג ג): ויאסור אביה את המלחמה:

פסוק טו

ואחריהם. רצה לומר: ללכת אחריהם, כי נערי שרי המדינות הלכו בראש כדבר ה':
כל בני ישראל. רצה לומר: לא היה עוד ביניהם אנשי מלחמה, או שהמה היו הכשרים בכל בני ישראל, וכמו שנאמר למעלה (יט יח): והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכו':

פסוק טז

שתה שכור. שתה עד שנשתכר מרוב היין:
עוזר אותו. שהיה כל אחד עוזר לו:

פסוק יז

וישלח בן הדד. לדעת מה נעשה בהיותם צרים על העיר:

פסוק יח

אם לשלום וכו'. רצה לומר: בין כך ובין כך תפשום, והפוך המלות ליופי המליצה או, חיים הוא ענין זריזות, וכן (שמואל ב כג כ): בן איש חי, וכה אמר להם, אם תראו שהם יצאו לשלום להמסר עצמם לשבי, וזהו בהיותם יוצאים בעצלות ובשפלות ידים, ובהיות כן אין ראוי ונכון לתופשם, לזאת תפשום חיים, רצה לומר: בזריזות רב, טרם יאמרו הם שיצאו לשלום ואם תראו שיצאו למלחמה, כי יצאו חיים, רצה לומר: מזורזים, ביד רמה כמשפט יוצאי מלחמה, אזי תפשום לבד, ואין צורך אל הזירוז:

פסוק יט

ואלה יצאו. ואלה הם אשר יצאו, נערי שרי המדינות, והחיל, הם שבעת האלפים:

פסוק כ

איש אישו. כל איש מהם הרג את הבא למולו לתפשו חיים:
ופרשים. גם פרשים נמלטו עמו:

פסוק כב

לך התחזק. רצה לומר: הכן עצמך למלחמה:
לתשובת השנה. לעת תשוב השמש, לצאת מהנקודה היוצאה עתה ממנה:
עולה עליך. למלחמה:

פסוק כג
אלהי הרים אלהיהם. אלהי ישראל מושל בהרים לבד [ויתכן שחשבו כזאת, על אשר נתן התורה לישראל על ההר]:
אם לא. רוצה לומר: אז תראה אם לא נחזק מהם, כי הדבר ברור אשר נחזק במישור:

פסוק כד
ואת הדבר וכו'. לשיהיה עוד סבה לנצח אותם:
הסר המלכים. לבל יאסרו הם המלחמה, כי על כי מלכים הם, יקרה נפשם בעיניהם, ואינם מכניסים עצמם בסכנה, לרדת בעומק המלחמה למען יקנו כבוד על ידי הנצחון, כי מכובדים הם מצד המלוכה, אבל הפחות אין נפשם יקרה בעיניהם כל כך ומפני הכבוד יסתכנו לרדת בעומק המלחמה:

פסוק כה
כחיל הנופל. ואין מהצורך להרבות יותר מבראשונה:

פסוק כו
ויפקוד. לראות אם נתמלא כשיעור חיל הנופל:

פסוק כז
התפקדו וכלכלו. מאז התפקדו במלחמה הראשונה, והיו כולם קיימים, לא נפקד מהם איש:
כשני חשיפי עזים. נערי שרי המדינות, לבד ושבעת האלפים לבד:
מלאו וכו'. אמר דרך גוזמא לרוב העם:

פסוק כח
ויאמר. כפל מלת ויאמר, כי אמר לו פעם ב', לחזק לבבו:

פסוק ל
חדר בחדר. חדר לפנים מחדר, להסתיר עצמו:

פסוק לא
מלכי חסד. להתחסד עם אויביה:
נשימה נא שקים וכו'. להראות הכנעה ללכת כשבויי מלחמה, לבושי שקים והחבלים בראשיהם, מוכנים לתלותם בהם:

פסוק לב
העודנו חי. וכי הוא עדיין חי ולא הומת במלחמה, כי מעתה לבו לא יפחד, כי חביב הוא לי כאח, ולא יעשה לו מאומה רע:

פסוק לג
והאנשים. עבדי בן הדד:
ינחשו וימהרו ויחלטו הממנו. רוצה לומר: בשמעם שאמר אחי הוא, היו מחזיקים הדבור לניחוש וסימן טוב, ולזה מהרו והחליטו הדבור היוצא ממנו, וחזרו ואמרו גם המה אחיך בן הדד:

פסוק לד
ויאמר. בן הדד אל אחאב:
וחוצות. בעיר המלוכה דמשק, תעשה לך שווקים, כאילו היתה עירך:
ואני בברית. זה מדברי אחאב שהשיב ואמר לו, כאשר תכרות לי ברית על זה, אז אשלחך לנפשך:

פסוק לה
מבני הנביאים. הוא מיכיהו בן ימלה (סנהדרין פט ב):
בדבר ה'. בשליחתו של ה':
הכיני נא. הוא למשל על אחאב, שנצטוה להרוג את בן הדד:

פסוק לח
ויעמוד למלך. עמד על הדרך, להמתין עד יעבור המלך:
ויתחפש באפר. שינה עצמו בלבוש אפר אחר, לשומו ממעל לעיניו, וזהו בכדי שלא יכירו המלך, על ידי לבוש האפר אשר לו:

פסוק לט
והוא צעק. כאלו קובל על המכות אשר הוכה ממי שהפקיד בידו האיש:
אם הפקד יפקד. אם יברח ויהיה נחסר, כמו (במדבר לא מט): ולא נפקד ממנו איש:
תשקול. לידי תשקול, לפרוע בעדו:

פסוק מ
עושה הנה והנה. עשיתי מלאכתי, ומתעסק כאן וכאן:
איננו. כי ברח:
כן משפטך. או נפש, או ככר כסף, כי כן חרצת וגזרת על עצמך:

פסוק מב
את איש חרמי. שלחת מידך את בן הדד, אשר לכדתי אותו כמו הצודה את הדג בחרמו, על כי לא היה לו מקום לנוס:

והיתה נפשך. דומה לשומר האיש, על שהניחו לברוח, יותן נפשו תחתיו, ועם כי כבר עשה משל על זה, בדבר הממאן להכותו בדבר ה', כי כמו שהכה האריה את הממאן להכותו, כן יומת אחאב על אשר מיאן להמית את בן הדד, מכל מקום עשה שוב משל, בכדי שאחאב בעצמו יפסוק הדין, ויאמר כן משפטך אתה חרצת, כאילו פסק אחאב גם על עצמו, על כי היותו דומה לו:

פסוק מג

על ביתו. אל ביתו, והוא מקום מלונו, מחוץ לאפקה מקום המלחמה, ומשם בא אל שומרון:

פרק כא

פסוק א

אשר ביזרעאל. אשר עמד ביזרעאל:

אצל היכל אחאב. אשר היה לו ביזרעאל:

פסוק ב

לגן ירק. לגדל בו הירק:

אם טוב בעיניך. אם חפץ אתה יותר בממון:

מחיר זה. מחיר כרם זה:

פסוק ג

חלילה לי מה'. חולין הוא לי, בעבור מצות ה', שאמרה התורה (ויקרא כה כג): והארץ לא תמכר לצמיתות:

פסוק ד

ויסב. החזיר פניו אל הקיר, כדרך המיצר ודואג:

פסוק ה

רוחך סרה. סר ממך הרצון והדבור, כמו (במדבר יד כד): רוח אחרת. וכמו (ישעיהו יא ד): ברוח שפתיו:

פסוק ז

עתה תעשה מלוכה. אמרה בתמיה, וכי בדבר שאתה עושה עתה, תנהיג את המלוכה וכאלו אמרה, הן ראוי למלך להתגבר ולהתחכם שימולא רצונו, ולא להיות סר וזעף:

ויטב לבך. רוצה לומר: היה שמח:

פסוק ח
ותחתום בחותמו. חתמה האגרת בחותם טבעתו:
היושבים. במושב זקני העיר עם נבות:

פסוק ט
קראו צום. על כי ביום הצום, הדרך הוא להתקבץ זקני העיר, לפשפש במעשה אנשי העיר:

פסוק י
בני בליעל. כי כשרים לא יעידו שקר:
ויעידהו. יעידו עליו, וחזר ופירש על נבות:
ברכת. הוא כנוי הקללה:
אלהים ומלך. להגדיל הקצף, לסקלו מהר:

פסוק טו
קום רש. כי הרוגי מלכות, נכסיהן למלך (סנהדרין מח ב):

פסוק יט
הרצחת. כי מדעתו עשתה איזבל, ולזה אמר לו, היתכן שרצחת את נבות כאויב, וגם ירשת אותו כקרוב אהוב:
גם אתה. בא כפול לתוספת ביאור:

פסוק כ
המצאתני אויבי. אתה אויבי, וכי מצאת אותי חייב ואשם בדבר זה כאומר הלא איזבל עשתה זאת, ולא אני וחשב לכחש בפני הנביא, כאילו לא נעשתה מדעתו:
מצאתי. רצה לומר: הן מצאתי אותך חייב בדבר, כי ידעתי אשר נעשתה מדעתך:
התמכרך. מרוב השתדלותו בעבירות, חשבו כאילו מכר עצמו לעשות הרע:

פסוק כא
ובערתי. אפנה אחריך, לבל ישאר שארית מה:
משתין בקיר. זה הזכר, כי עושה קלוח מה שאין כן הנקבה:
עצור. העושר הכנוס בבית:
ועזוב. המקנה הנעזב בשדה:
בישראל. רצה לומר: בפרסום רב, למען יוסרו הכל:

פסוק כה
רק לא היה וכו'. רוצה לומר: הסיבה שהרשיע אחאב מכולם, רק באה בעבור אשר הסיתה אותו איזבל אשתו:

פסוק כו
ויתעב מאד. עשה מעשים תועבים, ללכת אחר העבודת גלולים כאנשי האמורי:

פסוק כז
ויהלך אט. הלך בנחת הנה והנה, כדרך אדם הדואג ומתאבל, ומחשב מה לעשות לתקן הדבר:

פסוק כט
הראית. האם נותן אתה לב לראות, אשר נכנע אחאב מלפני, ורצה לומר: לא מפחד העונש, כי אם מגדולת האדון ה':

פרק כב

פסוק א
וישבו. רצה לומר: ישבו בהשקט:

פסוק ג
הידעתם. האם אתם נותנים לב לדעת, אשר רמות גלעד היא מהגבול שלנו, ואנחנו שותקים מקחת אותה וכו':

פסוק ד
כמוני כמוך. כמו שאתה תלך, כן אלך גם אני:

פסוק ה
דרש נא כיום. רצה לומר: אם אינך רגיל לדרוש בדבר ה', הנה כעת דרש נא:

פסוק ו
הנביאים. נביאי הבעל:

ויתן ה'. בפני יהושפט אמרו בשם ה', שיחשוב שהמה נביאי ה':

פסוק ז
האין פה נביא להי' עוד. רצה לומר: וכי כולם הרגם איזבל, ולא נשאר עוד נביא להי' ואמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין פט א): שהשכיל יהושפט לדעת אשר לא נביאי ה' המה, על כי כולם אמרו בסגנון אחד, ואין כן דרך נביאי ה':

פסוק ח
לדרוש. אשר תוכל לדרוש את ה' מעמו:
כי לא יתנבא עלי טוב. מעת אשר שלחתי את בן הדד:
אל יאמר וכו'. כי את אשר ישים ה' בפיו, אותו ידבר:

פסוק ט
מהרה. אמור למיכיהו שיבוא מהר:

פסוק י
בגדים. רוצה לומר: בגדי מלוכה:
בגורן פתח. בהגורן העומד מול פתח השער:

פסוק יא
צדקיה. הוא היה מנביאי הבעל:
באלה. רצה לומר: התחזק להתגבר עליהם, כאילו תנגח אותם בקרני ברזל. וכן היה דרך נביאי ה', לעשות דמיונות ודוגמא לדברי הנבואה:

פסוק יג
פה אחד. בהסכמה אחת מנבאים טוב על המלך, לזה הנבא כמוהם לטובה:

פסוק טו
עלה והצלח. מעצמו אמר לו בברכה, הלואי שתצליח וימסרם ה' בידך או, שאמר בלעג והתול, בסגנון נביאי הבעל:

פסוק טז
עד כמה פעמים. רצה לומר: אני משביעך עתה, לא פעם ולא שתים, כי אם עד כמה פעמים, אשר לא תדבר אלי רק אמת בשם ה', ולא שקר בלעג והתול, ולא מעצמך בברכה, ועל שלא אמר הנביא כה אמר ה' עלה והצלח, השכיל לדעת שאין זה דבר ה', והיה מסתפק אם אמר בלעג, אם אמר בברכה:

פסוק יז
ראיתי. במראה הנבואה:
אין להם רועה. להנהיגם יחד:
לא אדונים לאלה. רצה לומר: הואיל ואין להם אדון, ישובו וכו', וכאומר שאחאב מלכם ימות, והעם ישובו בשלום:

פסוק יח
הלא אמרתי וכו'. רצה לומר: מפני השנאה יאמר כן, ולא דבר ה' הוא:

פסוק יט
לכן. רצה לומר: הואיל וחשדתני בזה, אפרש לך מוצא הדבר, ותשכיל לדעת שהאמת אתי:
מימינו ומשמאלו. אמרו רבותינו ז"ל (מדרש תנחומא שמות יח): מימינו רמז להמלמדים זכות, ומשמאלו רמז להמלמדים חובה:

פסוק כ
מי יפתה. על כי נגמר הדין לחובה, אמר מי יפתנו לעלות למלחמה, לקבל שם העונש [וכל הדברים האלה נאמרו במשל, להסביר את האוזן, כדרך מנהגי בני אדם]:
ויאמר זה בכה. מי מהם אמר באופן זה ומי באופן אחר:

פסוק כא
הרוח. אמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין פט א): רוחו של נבות היזרעלי:

פסוק כב
והייתי רוח שקר. רוצה לומר: אני אדבר שקר בפי כל נביאיו, להבטיחו על ההצלחה:
תפתה וגם תוכל. בזה תפתה אותו, וגם תוכל לו, כי יהיה ניסת וילך למלחמה:
צא ועשה כן. חזר לזרזו על הדבר:

פסוק כג
הנה נתן ה'. רצה לומר: בהשגחה בא הדבר:
וה' דבר. אבל ה' דבר עליך, רעה כאשר אדבר אני בשם ה':

פסוק כד
אי זה עבר. רצה לומר: אי זה הדרך עבר וגו':

פסוק כה
הנך רואה. ביום המלחמה תראה שכן יהיה, אשר בעבור זה תחביא עצמך לבל יהרגך, על היותך סיבה לכל זה:

פסוק כו
והשיבהו. אולי ישב שם פעם, ולזה אמר השיבהו לשם:

פסוק כז
בית הכלא. בבית האסורים:
לחם לחץ. רוצה לומר: בדוחק, רק די החיות נפשו:

פסוק כח
לא דבר ה' בי. רצה לומר: אז תאמר שמלבי אדבר, ולא מה':

ויאמר. אמר דברו להשמיע לכולם, ואמר שמעו עמים כולם, רצה לומר: כל השבטים, כי כל שבט קרוי עם:

פסוק ל

התחפש ובוא. רצה לומר: לי ראוי להתחפש ולבוא במלחמה, מתנכר בשינוי בגדים, לבל יכירו בי אנשי ארם, אבל אתה תוכל ללבוש בגדיך המיוחדים לך, כי אין לך לפחוד אם יכירוך, כי הנביא לא ניבא הרעה, כי אם עלי ולא על זולתי. ואף שלא האמין להנביא, מכל מקום חשש לדבריו:

פסוק לב

אך מלך ישראל. רצה לומר: אין זה הדיוט כי אם מלך ישראל הוא, וזהו על שראוהו בלבוש מלכות:

ויזעק. לאנשיו לבוא לעזרו:

פסוק לג

ויהי כראות וכו'. כי ראו אשר אנשי יהודה לבד באו לעזרו, ומזה ידעו שאין זה מלך ישראל:

פסוק לד

לתמו. בתמימות, שלא נתכוון לאחאב, שהרי לא היה ניכר:

בין הדבקים ובין השרין. השריון הזה, מעשהו מברזל כעין לבוש, ועשוי נקבים נקבים ודבוקים בו קליפים כעין קשקשים וכמו שנאמר (שמואל א יז ה): ושריון קשקשים הוא לבוש, ועשוים הם לסתום נקבי השריון, לבל יכנס בהם חץ, והם הם הקרוים דבקים, כי המה דבוקים בהשריון, ולזה אמר שבא החץ בין אחד מהקשקשים ובין השריון ונכנס בנקב השריון ונתחב בהגוף:

לרכבו. הוא המוליך את הרכב:

הפוך ידך. לשוב לאחור:

החליתי. נעשיתי חולה, ולא גלה לרכבו שהוכה, שלא יבעית אותו, ויוָדַע לכולם וינוסו מן המלחמה:

פסוק לה

ותעלה המלחמה. עלתה למעלה, כי נתחזקו מערכה מול מערכה:

היה מעמד. בהיותו חוץ למחנה, היה מתחזק לעמוד במרכבה מול ארם, שלא ירגישו בו אנשיו וימס לבבם:

חיק הרכב. רוצה לומר: אמצעית מקום העמוק שבו:

פסוק לו
איש אל עירו. ולא ילחמו עוד, על כי מת המלך:

פסוק לח
וישטוף. מוליך הרכב שטף ורחץ את הרכב מדמו במי הברכה, ושתו הכלבים את דמו המעורב במי הברכה:
הזונות. נשים הזונות הרוחצות במי הברכה, רחצו בדמו המעורב במים וגם זה לבוז תחשב:
כדבר ה'. שאמר (לעיל כא יט): במקום אשר לקקו וכו' ילוקו וכו'. וידמה שהמקום ההוא היה קרוב ליזרעאל, מקום שהומת נבות, ובא שמה הדם עם מרוצת המים:

פסוק מא
בשנת ארבע. רוצה לומר: כבר עבר ד' לאחאב, וכמו שנאמר (מלכים ב כ כט): ובשנת י"א ליורם וכו' מלך אחזיה, ועל כרחך רצינו לומר: כבר עבר י"א שנים, כי במקום אחר נאמר (שם ח כה): בשנת י"ב ליורם וכו' מלך אחזיה, וכמו כן נאמר בשנת ארבע, רוצה לומר: כבר עבר ד' לאחאב, כי אחאב מלך בל"ח לאסא, הרי מלך ד' שנים, עד שמת אסא בשנת מ"א, למלכו אם כן מלך יהושפט בה' לאחאב, מיד אחר כלות ד':

פסוק מב
ועשרים וגו'. ומקוטעות היו:

פסוק מד
הבמות. במות יחיד העשויות לגבוה, האסור משנבנה הבית:

פסוק מח
נצב מלך. כי מעת שכבש דוד את אדום, הסיר מהם המלכים, ושם עליהם נציבים, רוצה לומר: ממונים מתחת ידו, למלוך עליהם ולמשול בם, והתמיד הדבר עד ימי יהושפט, כי גם בימיו היה שם נצב במקום מלך:

פסוק מט
אניות תרשיש. רוצה לומר: ספינות עשויות בתבנית אניות תרשיש:
ללכת אופירה. ובדברי הימים (ב כ לו) נאמר ללכת תרשיש, וגם שם נאמר ששלח עם אחזיה, ואולי האמור שם היה בפעם אחר, ולא זהו הנאמר כאן:
לזהב. להביא זהב, כמו שהביא שלמה:
ולא הלך. עד אופיר:

פסוק נ

ולא אבה. ואולי על כי שלח עמו לתרשיש כמו שנאמר בדברי הימים ונשברו האניות, והנביא הוכיחו על מה שנתחבר עם אחזיה, לזה לא רצה לשלוח עמו לאופיר:

פסוק נב

בשנת שבע עשרה. רוצה לומר: כבר עבר י"ז ליהושפט, כי הלא יהושפט מלך בה' לאחאב, ואחאב נהרג בשנת כ"ב למלכו, והיא אחרי כלות י"ז ליהושפט, ובתחילת י"ח, ואז מלך אחזיהו בן אחאב:

שנתים. ומקוטעות היו: